

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускної кафедри
_____ Н. Ф. Ржевська
« ____ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І ДИПЛОМАТІЯ»

**Тема: «ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ КОСМІЧНОЇ
ДЕРЖАВИ (НА ПРИКЛАДІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ)»**

Виконавець: студентка 2 курсу, 207М групи, Маслій Марина Сергіївна

Керівник: д. політ. н., доц., завідувач кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій Ржевська Ніна Федорівна

Нормоконтролер

(підпис)

В. Ємець

КИЇВ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ.....	5
1.1. Історичні етапи становлення та розвитку дипломатії. Дипломатія як принцип реалізації міжнародних відносин.....	5
1.2. Різновиди дипломатії: причини появи та особливості прояву	13
1.3. Публічна дипломатія та її особливості.	18
РОЗДІЛ 2. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ.....	42
2.1. Американська дипломатія та її особливості.	42
2.2. Публічна дипломатія у реалізації зовнішньої політики США.....	45
РОЗДІЛ 3. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ КОСМІЧНОЇ ДЕРЖАВИ	59
3.1. Космічна держава: суть та основні характеристики.....	59
3.2. Публічна дипломатія космічної держави.....	60
3.3. Вплив космічного статусу США на публічну дипломатію.....	63
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Публічна дипломатія – це термін, що використовується для позначення «комплексу заходів, реалізованого урядом США у сфері інформації, освіти та культури на міжнародній арені» [1, с. 4]. **Актуальність дослідження** даної проблеми в контексті космічної сфери наукових досліджень зумовлена тим, що підкорення космосу відкриває перед державами нові перспективи, що дають можливість укріпити свої позиції на правах світової держави, а надто – наддержави. Це не лише питання престижу та іміджу держави, а й спосіб убезпечитися від політичної та фінансової нестабільності.

Метою роботи є встановлення особливостей публічної дипломатії космічної держави.

Досягнення визначеної мети можливе завдяки реалізації наступних дослідницьких завдань:

- встановити та охарактеризувати історичні етапи становлення та розвитку дипломатії;
- охарактеризувати основні різновиди дипломатії та розкрити особливості публічної дипломатії;
- визначити особливості дипломатії США;
- показати роль публічної дипломатії у реалізації зовнішньої політики Сполучених Штатів;
- розкрити суть поняття «космічна держава»;
- визначити особливості публічної дипломатії космічної держави, визначити космічний статус США впливає на їхню публічну дипломатію.

Об'єктом дослідження є публічна дипломатія.

Предметом – визначення особливостей публічної дипломатії Сполучених Штатів Америки як космічної держави.

Методи дослідження. Для вирішення окреслених завдань та досягнення мети в роботі були використані історико-генетичний метод для розкриття причинно-наслідкових зав'язків розвитку публічної дипломатії, порівняльний

та метод періодизації стали інструментом для виявлення особливостей етапів розвитку публічної дипломатії.

Теоретична база дослідження представлена працями зарубіжних класиків у галузі дослідження публічної дипломатії США, таких як Дж. Най-молодший, Н. Кулл, Ф. Сейб , Х. Дейл, Е. Хейвуд, а також вітчизняних дослідників, зокрема К. Балабанов, С. Гуцал, Д. Кулеба, О. Кучмій, М. Процюк, О.Розумна, В. Ціватий, у галузі космічної дипломатії Н. Боротканич. Крім цього, дослідження ґрунтується на аналізі офіційної документації органів державної влади США.

Практичні результати дослідження. Результати дипломної роботи було апробовано під час виступів на наукових та науково-практичних конференціях, в двох осібних статтях і двох тезах міжнародних конференцій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку інформаційних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Історичні етапи становлення та розвитку дипломатії. Дипломатія як принцип реалізації міжнародних відносин

Дипломатія – один із принципів реалізації міжнародних відносин, де важливим інструментом використання є співробітництво, партнерство та мистецтво укладання договорів мирним шляхом.

Історія появи дипломатії та історія міжнародних відносин мають між собою багато спільного, оскільки дипломатія – інструмент міжнародних відносин. Проте історія дипломатії за обсягом є вужчою, а ніж історія міжнародних відносин, тому що дипломатія досліджує все, що стосується розвитку форм, а також видів взаємодії суб'єктів міжнародних відносин, не дивлячись на їхню характеристику.

Дипломатія як принцип ведення та регулювання відносин між групами людей існувала ще в доісторичний час. У період воєн між племенами, для того, щоб забрати поранених та поховати вбитих велися переговори, про тимчасове припинення війни. І вже на той момент було зрозуміло, що для осіб, які виконували ці переговори, були створені певні привілеї, оскільки якщо б посол однієї сторони був знищений іншою стороною, переговори були б неможливі. Проте до прикладу в рабовласницькому суспільстві, де майже весь час використовували військові методи для поповнення робочої сили, дипломатичні зв'язки підтримувалися тільки виключно посольствами, які були направлені з конкретною місією та поверталися після їх виконання.

Першим етапом розвитку дипломатії є період давнього світу, який охоплює історію Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індію, Китай), античну Грецію та античний Рим. Дипломатія Стародавнього Сходу характеризується відсутністю єдиної системи дипломатії, початком виникнення дипломатичних практик, появою та розвитком церемоніалу, малою значущістю міждержавних зв'язків, появою професії дипломата (яка, однак, часто була

функціональною характеристикою інших державних посад). Антична Греція та античний Рим стали першими державами, де дипломатичні навички стали необхідною умовою для державних посад: у Греції це виникає через необхідність налагодження зв'язків між містами-полісами, у Римі – через необхідність контролю за прикордонними територіями, які через велику територію республіки, пізніше імперії, мали більш тісні зв'язки з іноземними протодержавами та племенами, ніж зі столицею [13, с.10-11].

У період феодальної роздробленості держав поширення набула так би мовити «приватна» дипломатія феодальних держав, які в моментах між війнами укладали мирні договори, шлюби між династіями а також вступали у військові союзи. Візантія – одна з держав, що була прихильницею цих союзів, а вже в середині п'ятнадцятого століття поступово з розвитком міждержавних відносин з'являються постійні представництва держав за кордоном.

Дипломатія європейського Середньовіччя характеризується головуванням насилля у міждержавних відносинах, проте і розширенням необхідності міждержавних контактів (система васалітету створює необхідність контактів між різними ланками влади навіть в одній державі). Величезну роль в дипломатії цього етапу відіграє Святий Престол та особа Папи Римського, який володіє широкими можливостями для початку воєн та врегулюванні конфліктів у християнському світі. Саме широкі можливості дають ґрунт для всебічного розвитку дипломатичних практик у Святому Престолі. Але і країни Сходу розвивають дипломатичні методи через поглиблення міждержавних контактів, проте характеризувати це можна як покращення давніх практик, ніж створення нових. Нові риси дипломатія набуває в практиці Візантійської імперії XII–XIII століття: так дипломатія постає інструментом взаємодії держав [13, с.11].

Завоювання зовнішніх ринків, поділ, а пізніше переділ світу, світове політичне та економічне завоювання – це все особливості дипломатії буржуазних держав. В цей період масштаби дипломатичної діяльності значно збільшуються за для того, щоб створити ширшу опору серед керівництва і так би мовити правлячої еліти інших держав. Дипломатія поруч із військовими засобами була важливим компонентом в боротьбі за те, щоб здійснити цілі

антифеодальних держав, демократичних та національно-визвольних рухів, в утворенні національних держав в об'єднаній Німеччині, Італії на Балканах та в Латинській Америці. Дипломатія великих держав працювала на те, щоб задовольнити їхні експансіоністські цілі.

У XV–XVI століття у Європі становиться модель дипломатії, що ґрунтується на системі рівноваги сил: з'являються «великі держави», які володіють значними ресурсами для провадження воєн, і саме вони мають привілеї вирішувати долю світу. Посольства мають право направляти всі незалежні держави, але мати постійні представництва – лише «великі держави». Яскраво ця модель дипломатії була застосована в добу італійських війн. У подальшому – у XVIII–XIX століттях – система рівноваги сил займає головне місце в міжнародних відносинах, сама система удосконалюється, проводяться міждержавні конгреси та конференції «великих держав», на яких вирішуються головні проблеми Європи. На кінець XIX століття в Європі сформувалася система «великих держав», яка мала вплив на цілий світ через колоніальне панування, і наявність протилежних інтересів призводить до знецінення цієї системи рівноваги, адже історичні права та інтереси для системи рівноваги є непорушними [13, с.11]. Тому історію розвитку міжнародних відносин і зокрема виникнення дипломатії, ми пропонуємо розглядати кілька періодів, а саме:

- 1) Дипломатія давнього світу.
- 2) Дипломатія Вестфальської системи міжнародних відносин та поява принципу суверенітету.
- 3) Дипломатія Віденської системи міжнародних відносин та боротьба за поділ світу.
- 4) Дипломатія та міжнародні відносини періоду Першої світової війни та після неї.
- 5) Дипломатія в період Другої світової війни та у період «холодної війни».
- 6) Дипломатія після розпаду соціалістичної системи.

Існує чимало визначень, що розкривають зміст поняття «дипломатія». Щодо повсякденного вжитку – дипломатія існує в політологічному, правовому, філологічному та інших значеннях.

Відповідно, зміст і призначення дипломатії розкриваються різними авторами по-різному. Класичне визначення дипломатії міститься в Оксфордському словнику англійської мови, де вказується, що дипломатія – це не що інше, як здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів; сукупність засобів, що їх використовують послы й посланники, маючи на меті забезпечення переговорного процесу, а ще – це робота, або мистецтво дипломата [1]. В свою чергу, англійський дипломат Е. Сатоу відзначав, що дипломатія – це застосування розуму і такту з метою розвитку офіційних відносин між урядами незалежних держав [1].

Слово «дипломат» походить від старогрецького "diploma", що означало «лист», «документ» (зокрема, вживаючи сучасну термінологію, такі поняття, як посвідчення, інструкція, вірчі грамоти).

Історія походження даного поняття пояснюється тим, що в Стародавній Греції послы, яких скеровували для ведення переговорів, отримували відповідні інструкції, грамоти, що засвідчували їхні повноваження. Ці документи, дощечки, котрі склалися вдвоє, називалися "diploma". Звідси етимологічно походить термін «дипломатія». Відповідно, тих, хто носили ці дощечки називали «дипломатами».

В історії стародавнього Єгипту широко представлено саме появу і становлення дипломатичного мистецтва. В одній із єгипетських гробниць було знайдено матеріали міністерства закордонних справ, його канцелярії та архіву, що датується 1400 р. до н. е. Це засвідчує про те, що древні єгиптяни підтримували різнобічні стосунки із сусідніми державами, а отже – проводили активну дипломатичну роботу.

Саме тому, не є випадковістю, що перший, відомий історії, міжнародний договір, було укладено саме в Єгипті. Це – договір про союз між єгипетським фараоном Рамзесом II та царем хетів Хаттасілем, укладений близько 1270 р. до

н.е.. Не зважаючи на таке давнє походження, документ виконано за всіма правилами дипломатичного мистецтва [1].

При цьому варто зазначити, що на практиці термін «дипломатія» стали вживати значно пізніше – на початку XVII ст. Наприклад, в Англії перший випадок вживання цього поняття «дипломатія» зафіксовано 1645 р. Однак, через деякий час цей термін, отримавши широке застосування у міжнародних відносинах, втратив первинне значення і наповнився новим змістом.

Не зважаючи на те, що історія розвитку публічної дипломатії сягає більше сотні років, і зараз ведуться дискусії стосовно того, що таке публічна дипломатія та які є елементи публічної дипломатії. Окремі дослідники пропонують починати відлік часу появи поняття з 1856 р., коли його вперше вжила британська «Таймс». У статті, присвяченій діяльності президента США Ф. Пірса, зазначалося: «Американські державні діячі мають пам'ятати, якщо їм потрібно справити, як вони задумали, певне враження на нас, то вони мають стати прикладом для власного народу, і така публічна дипломатія стане найбільш дієвим для цього способом» [64, с. 58]. У статті Ніколаса Кула (Nicholas J. Cull) «Публічна дипломатія до Гулліона» [65] надається один з найвичерпніших переліків використання поняття публічна дипломатія від 1856 р. до, власне, майже класичного визначення Едмонда Гулліона (Edmund Gullion) у 1965 р.

Н. Кул простежує згадку цього поняття в публікаціях 1856 р., 1871 р., 1916-1918 рр. та 1928 р. і переконливо доводить, що до кінця Другої світової війни воно мало зовсім інше змістовне наповнення. Його ввели в обіг, не позначаючи якусь нову сутність міжнародної інформаційної діяльності, а, швидше, як вимогу до класичної дипломатії стати більш відкритою, оскільки кінець XIX ст. характеризувався традиційно високим рівнем закритості / таємничості класичної дипломатії (яка, щоправда, зберігається часто і нині). Отже, рух за «публічну дипломатію» тоді означав бажання громадськості знати більше про ті домовленості, які досягаються завдяки діям дипломатів, зробити діяльність дипломатії більш відкритою й транспарентною. І, лише після 1945 р.

(насправді, трохи пізніше – після 50-х років ХХ ст.) публічна дипломатія виділяється як окремий напрям [63].

У міжнародно-правовій літературі в підтвердження цьому існують різні визначення, що використовувалися впродовж останніх півтора століть. У деяких випадках термін «дипломатія» ототожнювали з міжнародним правом загалом або із зовнішньою політикою.

Низка авторів розглядали дипломатію, як певний засіб застосування особистих здібностей дипломатів. Інші ж не вбачали майже ніякої різниці між дипломатією і наукою про зовнішні відносини. Така різноманітність визначень цього поняття дає змогу всебічно охопити його зміст [1], [4], [13].

На нашу думку, варто виокремити наступні визначення поняття «дипломатія», що найповніше пояснюють її природу. В одному з визначень дипломатія постає як офіційна діяльність державних органів із компетенцією у сфері міжнародних відносин, що є головними дипломатичними представниками, реалізують зовнішню функцію держави зі встановлення і підтримки міжнародних відносин між державами, забезпечують охорону прав та інтересів держави, її юридичних і фізичних осіб за кордоном [1].

У іншому визначенні, дипломатія – це сукупність науково обґрунтованих засобів і методів, а також мистецтво досягнення державою мети у сфері зовнішньої політики, встановлення і підтримки відносин між державами, особливо, ведення переговорів та укладання договорів.

Роль дипломатії як знаряддя зовнішньої політики держави завжди була винятково важливою. Як і зовнішня політика, вона зумовлювалася безпосередньо інтересами держави. У різні періоди історичного розвитку дипломатія значною мірою впливала на долі держав, а при вмілому користуванні цим знаряддям відповідні держави досягали високих результатів [1].

Дипломатія охоплює коло кваліфікованих осіб (дипломатична та консульська служба), а також відповідний організаційний апарат (Міністерство закордонних справ, постійні і тимчасові (ad hoc) дипломатичні місії), які реалізують мету і завдання зовнішньої політики держави та утворюють окрему

державну службу, що є складовою частиною апарату органів центральної виконавчої влади.

Дипломатія, як головний інструмент реалізації зовнішньої політики держави, є дещо вузьким поняттям від зовнішньої політики, як напряму діяльності держави у сфері її зовнішньої функції. Зовнішня політика і дипломатія перебувають у такому ж взаємозв'язку, як стратегія і тактика. Через дипломатію реалізують зовнішню функцію держави, охорону інтересів держави та її громадян, керуючись загально визнаними нормами міжнародного права, а надто – дипломатичного і консульського.

Виступаючи головним інструментом реалізації зовнішньої політики держави й одночасно продовженням її внутрішньої політики, дипломатію, як і зовнішню політику, здійснюють не лише через міністра закордонних справ і його виконавчий апарат, але й через парламент, президента, прем'єр-міністра, уряд та інколи, навіть, через неурядові організації [1].

У широкому розумінні, дипломатію можна представити як офіційну діяльність органів зовнішніх відносин з метою представництва суб'єкта міжнародного права, захисту мирним шляхом прав та інтересів суб'єкта міжнародного права і реалізації зовнішньополітичних функцій держави. Таке визначення охоплює діяльність будь-якого органу зовнішніх відносин як суб'єкта міжнародного права. Такими органами є: дипломатичне представництво, консульська установа, торгівельне представництво, тощо.

У вузькому розумінні, дипломатія – це мистецтво ведення переговорів та укладання договорів, що ґрунтується на вивченні міжнародних відносин, історії держав, міжнародному праві, існуючих традиціях окремих держав.

Підґрунтям для реалізації дипломатії є зовнішні функції держави, що залежать від розвитку економіки і суспільства загалом. Тобто, виходячи із економічних потреб держави та її національного інтересу, зовнішні функції визначають зміст зовнішньої політики держави. Саме тому, міжнародні відносини розвиваються під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів.

Об'єктивні та суб'єктивні фактори є своєрідними регуляторами міжнародних відносин стосовно економічних потреб держави і виступають формою прояву її внутрішньої та зовнішньої політики.

Визначаючи дипломатію, варто відзначити, що до нині залишаються актуальними її характеристики, представлені у визначенні відомого французького юриста Ш. Дюпюї ще на початку 20-х років ХХ ст.. Зокрема, він підкреслює, що «дипломатія діє в межах міжнародного права, але вона може переступити через ці межі та розірвати їх. Вона має великий і, часто, вирішальний вплив на формування, розвиток, прогрес та регрес, на здійснення і порушення міжнародного права. Дипломатія впливає, радше, на політичну, ніж юридичну площину, оскільки покликана регулювати, передусім, політичні питання» [2, с. 304].

При аналізі поняття «дипломатія» його часто плутають з терміном «зовнішня політика». Та, між ними існують суттєві відмінності, що полягають у тому, що дипломатія є одним із найважливіших засобів зовнішньої політики, але не єдиним, оскільки у розпорядженні держави в процесі здійснення нею зовнішньої політики є ще такі важелі, як збройні сили, контррозвідка, економічні та культурні зв'язки [1].

Дипломатія має наступні характерні риси:

- по-перше, завжди має офіційний статус у діяльності держави (публічність, гласність здійснюються від імені держави);
- по-друге, дипломатична діяльність держави здійснюється не будь-якими органами, а лише спеціально створеними для цього органами зовнішніх зносин;
- по-третє, в усіх випадках дипломатія має відбуватися винятково мирними засобами.

Із усього вище зазначеного необхідно зробити висновок, що дипломатія, з одного боку – це мистецтво ведення переговорів та укладання договорів мирним шляхом, з іншого боку, виходячи з економічних потреб та національних інтересів головних міжнародних акторів, принцип здійснення міжнародних відносин.

1.2 Різновиди дипломатії: причини появи та особливості прояву

Глобалізація в міжнародних відносинах не оминула і дипломатію. Для вдалого функціонування на міжнародній арені виникають різні види та створюються нові форми дипломатії. В процесі еволюції міжнародного середовища, на нашу думку, одними із перших видів дипломатії були економічна дипломатія та військова. В період світових та міждержавних війн саме економічне співробітництво стало головною метою дипломатії, а військове – реакцією не тільки на конфлікти але і на нові загрози.

На нашу думку, першим видом дипломатії серед усіх інших слід виокремити військову дипломатію. Основною передумовою створення військової дипломатії стали часті війни між племенами, згодом імперіями та нині державами. Потреба в створенні такого виду дипломатії з самого початку була спричинена частими війнами між племенами, і за для того аби сторони могли забрати поранених потрібно було тимчасово зупинити військові дії та вести перемовини. В той час людям, котрі вели ці перемовини надавалися більші привілеї, та згодом таких людей почали називати – посланниками, послами.

Військова дипломатія – організаційний військово-політичний інструмент реалізації зовнішньополітичного курсу держави, сукупність прийомів і методів досягнення військово-політичних цілей, механізм відносин між суверенними державами на рівні їхніх збройних сил, який базується на взаємному обміні аташе з питань оборони, військовими, військово-морськими і військово-повітряними аташе[3].

Основною функцією військової дипломатії є представництво збройних сил держави акредитації в державі перебування, а також з'ясування всіма законними засобами становища і подій у державі перебування та інформування про них уряду своєї держави. До ряду постійних функцій належить виконання військовим аташе функції радника посла з військових, військово-політичних та військово-технічних питань.

Економічна дипломатія спрямована на виконання завдань та цілей, які пов'язані з торгівельними відносинами, захист державного ринку від кризових явищ, сильної міждержавної конкуренції та інших несприятливих умов за для розвитку економічної сфери, а також захист економічних інтересів за кордоном. Відповідно до цього визначення зрозуміло, що саме явище економічної дипломатії являються окремим видом дипломатії поруч з розвитком економічних зв'язків між державами.

Проте, якщо вдатися до історії, із самого початку дипломатія була спрямована лише на дві сфери – політичну та військову. Та, в процесі завоювання та присвоєння нових земель, територій відбувається їхнє економічне пристосування. Виникнення колоніальних імперій стало передумовою розвитку економічної дипломатії, оскільки вони були постачальниками ресурсів метрополії. Спершу колоніальне панування було направлене на збагачення та розвиток власної економіки держави, а з рештою в процесі розвитку колоніальних компаній торгівля із державами-сусідами стала пріоритетним напрямком розвитку імперії. Саме в цей період було зрозуміло, що володіння економічним потенціалом регіонів постає за важливість поруч з військовим розвитком держави, адже економічний розвиток будь якої держави є найважливішою та необхідною умовою для існування та вдалого функціонування армії та інших політичних структур.

Економічна дипломатія – елемент зовнішньої політики держави; різновид дипломатії, що включає в себе дипломатичні дії, зосереджені на захисті економічних інтересів країни на міжнародному рівні: збільшення експорту, залучення іноземних інвестицій, участь у роботі міжнародних економічних організацій [7]. Економічна дипломатія – це діяльність з реалізації національних економічних інтересів на світовій арені і захист економічної безпеки дипломатичними методами [9].

Відповідно до більш комплексного визначення, то під економічною дипломатією розуміють спільну діяльність її акторів-держави, громадських і ділових кіл – щодо захисту національних економічних інтересів на міжнародній арені, що використовує інструментарій традиційної та сучасної дипломатії,

комплекс зовнішньоекономічних інститутів, регіональних і багатосторонніх структур. Кінцева мета економічної дипломатії – підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни [8].

Значного розмаху досягла економічна дипломатія після Другої світової війни. У 1947 році держсекретар США Дж. Маршалл запропонував план економічної допомоги європейським країнам, що стало головною метою політики уряду США до початку 50-х років. Цей план мав позитивний вплив на економічне становище Європи, але що найважливіше – уможливив формування Північноатлантичного Альянсу. З цього часу економічна допомога використовується як значний політичний важіль. Під час «холодної війни» економічна дипломатія використовувалася наддержавами як спосіб залучення нейтральних держав до лав відповідного блоку або ж як засіб посилення своїх позицій у світі. Саме розкол світу на два табори унеможливив формування єдиного економічного простору, незважаючи на підписання ГАТТ у 1947 році [13, с.29-30].

Варто згадати, що економічний фактор також відіграв значну роль у процесі європейської інтеграції. Після закінчення «холодної війни» у світі закріпилася ідея, що капіталізм у його ліберальній формі є найбільш застосованою формою економіки в умовах людського життя. Розпад СРСР надав можливість для формування глобальних міжнародних інституцій – у 1995 році була створена Світова організація торгівлі, міжнародні фінансові інституції, такі як Світовий Банк, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародна фінансова корпорація, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) тощо, активно розвивалися та просуvalи ідею ліберального ринку. У 1990-х роках у світі сформувався так званий «Вашингтонський консенсус», себто спільний вектор економічного розвитку всіх країн у дусі ліберального ринку, що просувався інституціями з розташуванням у Вашингтоні. У сучасному світі й досі панує модель ліберального економічного розвитку, яка повністю характерна сучасним міжнародним економічним відносинам, а економічна дипломатія часто спрямована на лібералізація правил міжнародної торгівлі та інвестування.

Проте сучасна економічна дипломатія є не тільки випробуванням ліберальної економічної моделі, але й цілим набором засобів для досягнення власних політичних цілей на світовій арені. Деякі держави врахували досвід економічної дипломатії США і активно використовують економічну допомогу задля формування необхідного політичного вектору розвитку. Економічна допомога залишається головним методом економічної дипломатії у відносинах економічно сильних та слабких держав. Іноді допомогу використовують задля підтримки ідеї на міжнародній арені: відомі численні випадки, коли сучасна Росія «забувала» про економічні борги іноземним країнам в обмін на висловлення дружньої до неї позиції в міжнародних інституціях.

Іноді економічна допомога використовується для просування демократичних цінностей у пост-конфліктні держави: скандинавські країни неодноразово наголошували на тому, що економічна допомога африканським країнам є можливою лише при дотриманні базових демократичних процедур під час проведення виборів або при дотриманні базових політичних та громадянських прав. Таким чином, економічна допомога є ефективним засобом економічної дипломатії, який трансформується у сучасному світі у засіб просування цінностей держав [13, с.30].

Другою формою економічної дипломатії є економічний шантаж. Не зважаючи на те, що шантаж сам по собі є діянням з негативним забарвленням, він також є дієвим у сучасних міжнародних відносинах, тому і залишається в інструментарії економічної дипломатії. Економічний шантаж беззаперечно є не правовим засобом впливу, тому в сучасному світі його використовують обережно. Однією з форм економічного шантажу є санкції – заходи, що приймаються однією державою з метою зміни поведінки іноземною державою. Форми економічного шантажу піддаються правовій оцінці – відповідно до норм міжнародного права в кожному випадку можливо визначити чи є та чи інша санкція (контрзахід) відповідним до норм міжнародного права.

Виходячи з наведеного вище тексту, акторами сучасної економічної дипломатії є не тільки держави. Численні міжнародні організації, які створені урядами, провадять дипломатичну діяльність в економічній сфері: СОТ, ОЕСР,

Світовий банк тощо. Ці організації безпосередньо координують політику держав в економічній сфері, забезпечують міждержавне співробітництво, а також застосовують дипломатичні засоби для подолання економічних спорів між державами.

Але, не тільки держави та міжнародні організації формують міжнародні відносини в економічній сфері. Головним актором сучасної економічної дипломатії стають транснаціональні компанії та великі підприємства, які керуються у дипломатичній діяльності власними економічними інтересами. Причому цей вплив спрямований не тільки на відносини між приватними компаніями, але часто застосовується до держав [13, с. 30].

Тому, сучасна дипломатія не може існувати без економічної складової, оскільки ця сфера стала однією із головних сфер в міжнародних відносинах, а засоби здійснення економічної дипломатії наразі використовуються і в інших цілях, які не пов'язані з економікою.

У процесі постійного розвитку міжнародних відносин поряд із традиційними типами дипломатії (військова та економічна дипломатії) – в якості реакції на глобалізацію та нові виклики сучасного середовища, виникають нові форми дипломатії. Ми б хотіли виокремити деякі з них, а саме :

- публічна дипломатія
- віртуальна (цифрова) дипломатія
- космічна дипломатія

Одним із нових інструментів у міжнародних відносинах вважається віртуальна (цифрова дипломатія), яка була впроваджена у 90-х роках минулого століття. Суть віртуальної дипломатії полягає у тому, щоб використовувати методи, технології та інструментарій глибокого «м'якого ідеологічного впливу» на світову спільноту [4].

Завданням віртуальної дипломатії є: забезпечення переваг для країни на міжнародному рівні. Це передбачає створення атмосфери довіри, роботу із цільовими групами, забезпечення політичних цілей засобами м'якої дипломатії і сприяння побудові ідеологічного, дружнього світу [5]. Так, цифрова або електронна дипломатія є технологічним інструментом держави, за допомогою

якого вона може реалізовувати свої цілі та інтереси у зовнішній політиці, поліпшувати та підтримувати свій імідж, формувати своє обличчя для світу. У своїй науковій роботі «Віртуальна дипломатія. Дипломатія цифрової епохи» О. Греч зазначав, що «інформаційні системи підтримки переговорів можуть стати в нагоді на різних етапах переговорного процесу» [6].

Публічна дипломатія (англ. *Publicdiplomacy*) – комплекс заходів, націлених на вивчення та інформування зарубіжної аудиторії, а також на встановлення контактів. Колись вітчизняний вчений Володимир Нестерович зазначив, що під публічною дипломатією слід розуміти цілеспрямовану міжнародну діяльність держави через підконтрольні або фінансовані її установи та організації щодо здійснення інформаційного впливу на думку і поведінку населення зарубіжних країн в контексті її зовнішньополітичних інтересів [10].

Публічна дипломатія – дії направлені на будування довготривалих відносин, захист національних інтересів зовнішньої політики держави, а також краще розуміння цінностей та державних інститутів за кордоном. Загалом публічна дипломатія націлена на іноземну аудиторію. Шляхом використання публічної дипломатії на міжнародній арені держава просуває національні інтереси, забезпечує національну безпеку шляхом вивчення думки іноземної спільноти, інформує про свою культуру та цінності, і в деякій мірі впливає на думки іноземної спільноти [10].

1.3 Публічна дипломатія та її особливості

Дослідження публічної дипломатії – відносно новий напрямок у теорії міжнародних відносин. Згідно з Ейтаном Гілбоа, публічна дипломатія зіштовхнулася з новими викликами і потребами після «холодної війни» та після терористичної атаки 9 вересня 2001 р., що пов'язано з розвитком масових комунікацій, політики та міжнародних відносин [14, с. 58]. Так, революція у масових комунікаціях призвела до виникнення Інтернету та глобальних новинних мереж, як-от BBC, CNN, та Al-Jazeera. Маючи можливість

транслявати новини про найважливіші події в світі, вони перетворилися на основне джерело інформації. Крім того, Інтернет створив можливість для держав, неурядових організацій, громад, компаній, та звичайних громадян обмінюватися думками про стан справ у світі. Революції в політиці трансформували багато авторитарних держав в демократичні, призвели до зростання участі громадськості у політичній діяльності. Революція в міжнародних відносинах змінила цілі і засоби зовнішньої політики. Так, поступово зростає значення позитивного іміджу та репутації країни, що досягається шляхом привабливості та переконання [14, с. 58].

Виникає питання, чому публічна дипломатія така важлива та актуальна? Причин є декілька. По-перше, сучасні міжнародні відносини стають все більш комплексними та різнобічними. Держави все рідше обирають безпосередньо військові дії як спосіб досягнення своїх зовнішньополітичних цілей. Тому, дедалі важливішим постає «м'яка сила» держав, особливо спосіб досягнення своїх цілей за допомогою переконання та залучення симпатій інших міжнародних гравців.

Відповідно до визначення про «м'яку силу» Дж. Ная, основні «активи» для розвитку «м'якої сили» – це культура держави, її цінності та зовнішня політика. Публічна дипломатія слугує каналом для реалізації зовнішньої політики та підвищення привабливості держави в очах других акторів. По-друге, публічна дипломатія актуальна, оскільки вона бере до уваги діяльність та взаємозв'язки широкого кола суб'єктів: від державних культурних фондів, до приватних компаній, громадських організацій, вчених та ютуб-інфлюенсерів. По-третє, на відміну від традиційної дипломатії, публічна дипломатія сповна враховує вплив технологічних та комунікаційних тенденцій на міжнародні відносини, особливо в контексті цифрової дипломатії [69].

Вперше сам термін «публічна дипломатія» було використано в 1856 р. у лондонській газеті Times, для того, щоб позначити культуру та ввічливість [17, с. 19]. Едмунд Гулліон, декан Флетчерівської школи права і дипломатії при університеті Тафта вперше увів термін «публічна дипломатія» в науковий обіг у 1965 р. В той час, було необхідно увести новий термін за для того, щоб

замінити термін «пропаганда», оскільки він мав негативне значення. Відповідно до визначення, яке запропонував Едмунд Гуллін, публічна дипломатія – це здійснення впливу на сприйняття громадськістю іншої держави політики певної країни [17, с. 19].

Ще одна зміна у теорії міжнародних відносин, яка була пов'язана з публічною дипломатією, відбулася після терористичного акту в Америці 2001 р., та була пов'язана із зростанням уваги до теорій комунікації. Терористичний акт пояснювали відсутністю комунікації, яка б дозволяла краще порозуміння між США та арабськими країнами. При цьому комунікація через збільшення кількості інформації дозволяла б розбудовувати кращі відносини між сторонами [17,с.7]. Однак, на практиці більше комунікації не гарантує зростання її якості, а зазвичай призводить до неправильного трактування подій та зростання непорозумінь, що закінчується викривленням повідомлень та формування упередженості [17.с. 9].

Для того, аби визначити все ж таки, що означає термін «публічна дипломатія», ми проаналізували декілька дефініцій цього поняття, та визначили, що публічна дипломатія – це:

- пряма комунікація держави з іноземцями з метою впливу на мислення та уряд іноземців.
- спосіб комунікації уряду для формування розуміння національних ідей, цінностей, інститутів, культури, національних цілей та політик.
- дії у сфері інформації, освіти, культури з метою впливу на іноземні уряди через громадян певної країни [18, с. 57].

Традиційно таке явище, як публічна дипломатія передбачало виключно комунікацію між урядами, основним завданням якої був вплив, інформування чи активізація публіки за для підтримки національних інтересів та при реалізації міжнародної політики. В наш час публічна дипломатія виходить за ті межі, де вона функціонувала, наразі зростає вплив громадськості та посилюються між людські взаємодії. [17, с. 6].

Так, Британський політолог Марк Леонард визначає публічну дипломатію як побудову відносин між державами та формування розуміння потреб інших

народів, культур, передача своєї точки зору, а також виправлення не правильно сприйнятої інформації. Вчений доводить, що основа публічної дипломатії побудована на трьох стовпах:

- 1) політичний та військовий;
- 2) економічній;
- 3) культурній та соціальній.

Марк Леонард також визначив три виміри публічної дипломатії:

- 1) реактивний – реагування на події, котрі відбулися; роз'яснення політики, коментування; зазвичай цей вимір публічної дипломатії використовується у кризових ситуаціях, коли позиція країни пояснюється громаді напряду, прагнучи змінити її думку з негативної на позитивну;
- 2) проактивний – ціленаправлене формування суспільної думки шляхом передачі окремих повідомлень, знаків;
- 3) встановлення відносин – пошук взаємоприйнятних рішень і компромісів, вигідних для усіх учасників [19, с. 10], [15].

До того ж, за своєю суттю публічна дипломатія буває конкурентна та кооперативна. Конкурентна направлена на покращення особистого іміджу за рахунок дискредитації конкурента, кооперативна – спрямована на розвиток взаємних відносин. Отже виходячи із тверджень британського політолога сутність публічної дипломатії полягає в тому, щоб розбудовувати відносини, розуміти потреби інших держав, їх культуру, людей, і на основі цього здійснюється пошук чогось спільного [15]. Вчений також виділяє п'ять інструментів публічної дипломатії: дипломатія неурядових громадських організацій, дипломатія діаспори, дипломатія політичних партій, дипломатія бренду, та бізнес дипломатія [18, с. 74].

Важливу роль для розуміння публічної дипломатії відіграє концепція «м'якої сили». Становлення «м'якої сили» у теорії міжнародних відносин розпочалося після Першої світової війни. Так, у 1917 р. за ініціативою Вудро Вільсона було засновано Комітет з публічної інформації на чолі з Джорджем Крілем, який також відомий як «Комітет Кріля». Основним завданням установи було формування образу США [15].

Термін «м'яка сила» в широкий обіг увів Джозеф Най в 90-х роках. у книзі «Покликання до лідерства: зміна природи американської влади». Він вважав, що «м'яка сила» це вміння досягати бажаного результату на основі привабливості та симпатії, не застосовуючи примус та жорстокість. Основою для «м'якої сили» слугує культура держави та її політичні цінності, ідеологія та зовнішня політика [19]. З однієї сторони, науковець погоджується, що влада держави в міжнародній системі, яка викликана глобалізацією – зменшується, а натомість зростає роль недержавних акторів.

Поруч із цим, Джозеф Най погоджується зі значимістю військової могутності для генерації «м'якої сили». Загалом науковець є прихильником «розумної сили», як здатності поєднувати «жорстку силу» та «м'яку силу». Крім того, він визнає культуру як джерело «м'якої сили», а публічна дипломатія розглядається як один з її ключових інструментів [15].

Звісно що, як і будь яке явище – публічна дипломатія, а зокрема «м'яка сила» має деякі обмеження. До прикладу, привабливість країни не є її фактичною силою тому що вона існує окремо від сили, а тому застосування «м'якої сили» не завжди призводить до політичних наслідків. Крім того, під час застосування «м'якої сили» ключову роль відіграє культурне середовище та контекст. Так, якщо вони схожі, то ефективність «м'якої сили» буде більшою. Наприклад, у демократичних країнах, вплив «м'якої сили» більший ніж у авторитарних. Більше того, вплив «м'якої сили» важко прослідкувати, тому що вона зазвичай не призводить до специфічної дії, а має більш загальний вплив [15], [20].

Для того, аби визначити все ж таки, що означає термін «публічна дипломатія», ми проаналізували декілька дефініцій цього поняття, та визначили, що публічна дипломатія – це:

- пряма комунікація держави з іноземцями з метою впливу на мислення та уряд іноземців.

- спосіб комунікації уряду для формування розуміння національних ідей, цінностей, інститутів, культури, національних цілей та політик.

- дії у сфері інформації, освіти, культури з метою впливу на іноземні уряди через громадян певної країни [18, с. 57].

За реалізацію публічної дипломатії може відповідати як державна структура, так і приватна компанія, а також і особистість. Державні та національні установи: Британська Рада, Гете-Інститут та Німецька Служба Академічних обмінів (DAAD), Український Інститут. Державні та приватні університети. Приватні компанії: «Макдональдс» та «Старбакс», «Фейсбук» та «Яндекс». Діаспори, муніципалітети, недержавні організації та благодійні фонди: Amnesty International та «Карітас». Національні олімпійські збірні та футбольні команди, кінозірки, телеведучі та зірки соціальних мереж. Звичайні громадяни, які приймають участь в освітніх програмах, обмінах, тощо [69].

Класик публічної дипломатії Ніколасс Кулл виділив п'ять основних практик громадської дипломатії: слухання (уміння прислухатися до цільової аудиторії – іноземної громадськості), адвокація (просування певного меседжа або теми), культурна дипломатія, дипломатія міжнародних обмінів та міжнародне телемовлення. На сьогоднішній день найбільш активно розвивається цифрова дипломатія, що здійснюється за допомогою інтернет-ресурсів, соціальних мереж та блогів [69].

Освітня та наукова дипломатія – одна з найдавніших форм публічної дипломатії, яка, окрім формування позитивного іміджу у світі, дозволяє державам-лідерам залучати талановитих професіоналів та науковців. Ключові інструменти освітньої/наукової дипломатії – стипендії та гранти для іноземних студентів, молодих професіоналів та науковців, а також мовні курси та різноманітні інтеграційні програми. Держави-лідери у сфері освітньої та наукової дипломатії – США, Канада, Великобританія, Німеччина, Швеція. Багато можливостей для студентів та вчених з-за кордону пропонує Євросоюз: найбільш відомі програми обміну «Еразмус», та дослідні гранти «Марі-Кюрі» та «Горизонт 2020». Також останнім часом в освітньому та науковому полі активізуються так звані «нові донори» в Європі, Азії та Латинській Америці, наприклад, Китай, Сінгапур, Польща та Мексика [69].

Крім державних фондів, освітньою дипломатією займається безліч неурядових організацій, зокрема, які пропонують короткі програми співробітництва та підвищення кваліфікації. На відміну від державних освітніх програм, такі програми часто сильно політизовані і можуть бути спрямовані на підтримку певних політичних сил у державах, громадянам яких пропонуються стипендії та поїздки з обміну.

. З освітньою та науковою дипломатією тісно пов'язана так звана «дипломатія міжнародної допомоги». На недержавному рівні ключовим інструментом здійснення такої дипломатії є гранти на проекти неурядових організацій. Фінансовані проекти можуть стосуватися найрізноманітніших тем, однак найчастіше декларують цілі розвитку демократії, прав людини та верховенства права в іноземних державах. Порівняно з освітньою дипломатією, грантову ще більш політизовано. У деяких державах місцеві громадські організації-грантоодержувачі кваліфікуються як «іноземні агенти», що може спричинити серйозні обмеження їхньої діяльності [69].

Кожна держава асоціюється з унікальною кухнею та традиціями прийому гостей. Інструменти кулінарної дипломатії – гастрономічні фестивалі та свята, майстер-класи з приготування борщу, піци чи фондю, книги з рецептами та гастро-тури. Насправді, кулінарна дипломатія часто перетинається з «лайф-стайл дипломатією». Наприклад, шведські булочки з корицею (kanebullar) та какао з маршмеллоу – невід'ємні елементи скандинавської концепції щастя «хюгге» [69].

Прийнято вважати, що культурна дипломатія трактується як один із кількох вимірів публічної дипломатії. Ми вважаємо, що саме культурну дипломатію слід виділити із поміж всіх інструментів публічної дипломатії.

Дилеми навколо цієї концепції лише ускладнюються появою нових термінів, таких як «державна дипломатія» або «нова публічна дипломатія» [71, с. 7], а також постійними суперечками навколо деяких давно відомих і широко вживаних термів – наприклад, пропаганди [72, с. 9; 73, с. 12]. Термін «культурна дипломатія» також міститься в культурному імперіалізмі [74; 75], культурній політиці та культурних відносинах [76].

Дебатам щодо визначень має передувати пояснення самого терміна «культура», оскільки це буде мати вирішальне значення для розуміння культурної дипломатії, культурних відносин, політики чи пропаганди. Оксфордський словник англійської мови визначає культуру як «мистецтво та інші прояви людських інтелектуальних досягнень, що розглядаються колективно», та «ідеї, звичаї та соціальну поведінку певного народу» [77]. З цієї точки зору, вищезгадані «прояви» охоплюють широкий спектр мистецтв, освітніх можливостей, мови, цінностей, ідей, їжі, релігії тощо. Словник Лонгмана, у свою чергу, описує культуру як «переконання, спосіб життя, мистецтво та звичаї, які поділяють і приймають люди в певному суспільстві» [78].

Будь-які подальші міркування залежать від відповіді на одне ключове питання: що саме є культурною дипломатією? Для того, щоб відповісти на це, ми посилаємось на найчастіше цитоване визначення, подане Мілтоном Камінгсом, який визначав культурну дипломатію як обмін ідеями, інформацією, мистецтвом та іншими аспектами культури між народами та їхніми людьми з метою сприяння взаєморозумінню [79, с. 1]. Культурна дипломатія включає заходи, спрямовані на представлення широкого розуміння культурної спадщини країни. Крім того, культурна дипломатія «спирається на припущення, що мистецтво, мова та освіта є одними з найбільш значущих вхідних точок культури» [80, с. 420].

Однією з ключових складових культурної дипломатії є культурний обмін – тобто всі види мистецьких програм, виставки, концерти, видовища тощо, які зазвичай готуються безпосередньо культурними установами. У цій перспективі виміри культурної дипломатії включають, серед іншого, музичну дипломатію [81, с. 71], художню дипломатію (орієнтована на так звані високі мистецтва: музика, література, живопис), історична дипломатія, а також викладання та популяризація мов. Цільовими групами для такого обміну є іноземні товариства, групи (науковці, художники) або навіть особи. Однією з ключових відмінностей між «стандартною» дипломатією та культурною дипломатією є те, що друга залучає іноземну аудиторію.

Посилаючись на визначення Каммінгса, слід розглянути більш широкий контекст його роздумів. Він зосередився на ініціативі уряду США, пов'язаній з культурним обміном. Шукаючи коріння культурної дипломатії, він зазначив, що ці ініціативи «з'явилися у відповідь на культурний наступ нацистської Німеччини в Латинській Америці протягом 1930-х років». Він підкреслив, що великі зусилля американських дипломатичних служб були здійснені в умовах добре організованої діяльності, підтриманої урядом Німеччини та спрямованої на шкоду культурним відносинам між США та країнами Латинської Америки. Говорячи про залучення урядом США до культурної дипломатії, він заявив, що обмін людьми, передбаченим його складовою, «повинен використовуватися для зміцнення культурних відносин та інтелектуальної співпраці між США та іншими країнами. Обмін повинен бути справді взаємним і повинен включати неурядові неофіційні групи та організації, такі як профспілки, члени викладачів коледжів, молодіжні групи та організації соціального обслуговування» [79].

Культурна дипломатія, впроваджена в 1950-1960-х роках британською дипломатичною службою, мала подібний генез. Як пояснив Дж. Лі, «сучасники вважали за краще використовувати такі терміни, як «вплив за кордоном британської присутності», «невійськова акція», «інформаційні зусилля», але термін «культурна дипломатія» з'явився в документах закордонних справ ще в далекі 1950-ті роки. «У статті на цю тему, підготовленій в 1960 році Міністерством закордонних справ, культурна дипломатія була визначена загалом як використання контактів між різними народами з метою подальшої лінії політики, що проводиться у відносинах між урядами» [82, с. 112-134]. В обох згаданих тут підходах домінуюча роль у формуванні культурної дипломатії відводиться урядам, із застереженням, що інші суб'єкти, включаючи неурядові, також впливають на «іноземну аудиторію».

Більш вузький погляд пропонує Арндт, який зазначив, що про «культурну дипломатію можна говорити лише тоді, коли офіційні дипломати, які обслуговують національні уряди, намагаються сформулювати та направити цей природний потік для просування національних інтересів» [83, с. 18]. У такому випадку культурна дипломатія розміщується в контексті політики, при цьому

вирішальна роль відводиться державним органам, які як представники відповідних держав переслідують свої особливі інтереси у міжнародних відносинах. Аналогічна лінія мислення очевидна в доповідях Тіма Рівера, який, посилаючись на практику Великої Британії, яка була спрямована на поширення її культури, зазначив декілька життєво важливих відмінностей між культурною дипломатією та культурними відносинами. Він зауважив, що «це представлення уряду, національних інтересів та підтримка політики, яка робить такий обмін культурною дипломатією. Культурна дипломатія використовує культурний контент у своєму програмуванні, який сприймає як «адвокатський» підхід для підтримки цілей політики та просування національних інтересів»[84, с. 11].

Відомий американський політолог, професор Джозеф Най розробив концепцію, де виділив два вектори досягнення цілей у міжнародних відносинах. Перший – це «тверда сила» – досягнення бажаних результатів за допомогою примусу або винагороди за для досягнення бажаних цілей. Тобто використання військової або економічної сили, для того, щоб примусити інших суб'єктів міжнародних політики до потрібної поведінки. На противагу «твердій силі» з'являється «м'яка сила» – здатність держави переконувати інших суб'єктів міжнародної політики за рахунок привабливості своєї культури, суспільно-політичних цінностей та співробітництва. На відміну від «жорсткої сили», «м'яка сила» підкреслює можливість співпраці, а не постійно існуючу небезпеку війни. Концепція «м'якої сили» використовує силу ідей, а не силу зброї.

У міжнародній політиці ресурси, які виробляють «м'яку силу», значною мірою виникають із цінностей, які держава виражає у своїй культурі, у прикладах, які вона встановлює своїми внутрішніми практиками та політикою, і відносинами які вона здійснює з іншими акторами». Аналізуючи важливість «м'якої сили», з'являються три її джерела – три механізми, за допомогою яких держава може розвивати або залучати свою «м'яку силу» в інші держави:

- її культуру (в місцях, де вона приваблива для інших, набір значимих для суспільства цінностей, що не зводяться до сучасної масової культури);

- її політичні цінності (коли вона відповідає їм як вдома, так і за кордоном);
- її зовнішня політика (коли вона відповідає нормам закону та моралі)[85] , [70].

Аналізуючи роль культурної дипломатії, Джозеф Най розглядає культуру як ресурс «м'якої сили». Культурна дипломатія, як форма «м'якої сили», існувала задовго до того, як вона була висунута у ролі нової концепції в рамках міжнародних відносин. Тоді лише після того, як американський політолог розробив концепцію «м'якої сили», м'яким ресурсам відводилася більша роль у сучасній міжнародній політиці [86].

Література містить численні визначення та перспективи культурної дипломатії. Це призводить до ситуації, коли та сама діяльність іноді описується різними термінами. Культурна дипломатія може стосуватися:

- установ та заходів, спрямованих на поширення певних ідей та цінностей;
- це може означати спосіб, яким держава (або інші транснаціональні утворення) намагаються впливати на інших суб'єктів;
- нарешті, він може описати процес спілкування між суб'єктами міжнародних відносин.

Тому, проаналізувавши стільки дефініцій культурної дипломатії, ми дійшли висновку, що насамперед культурна дипломатія – це мистецтво, за допомогою якого відбувається обмін інформацією відносно цінностей держави, її мови та традицій, а також можливість краще дізнатися про культуру та традиції інших членів міжнародної спільноти. Однозначно культурна дипломатія повинна бути в арсеналі інструментарію «м'якої сили» кожної держави, за допомогою якого відбувається міжкультурний діалог. Зазначимо, що за допомогою культурної дипломатії вибудовується позитивний імідж держави. Варто відмітити, що використовуючи культурну дипломатію як інструмент зовнішньої політики держави можна реалізувати власні національні інтереси, а також здобути підтримку інших держав на міжнародній арені.

Послугуючись досвідом провідних країн, Великобританія, Франція, Іспанія та Італія, а також космічної держави – США, де туризм займає провідне місце в формуванні економіки держави. Саме тому економічний чинник є важливим елементом у створенні стратегії культурної дипломатії держави.

Останнім часом стратегія просування країни, як цілого бренду, почала нарощувати оберти. Вона використовується державами з метою формування позитивного іміджу держави та налаштування міжнародної громадської думки. Тим не менш, неможливо обмежити формування образу держави однією окремою ідентичністю, тут скоріше можна говорити про «просування іміджу» або «маркетингового товару», щоб повною мірою відобразити взаємозалежність економічно-культурних складових. Проте, діяльність держави жодним чином не можна порівняти із діяльністю підприємств звідки ця практика запозичена [92].

Нещодавно культурна дипломатія викликала нову зацікавленість у всьому світі з боку урядів, практиків культури та вчених як засіб розуміння, інформування, залучення та впливу на національну та міжнародну аудиторію.

Основною цінністю для суспільства й окремої людини поступово стають інформаційні ресурси. За цих обставин роль інформаційного чинника в культурній дипломатії як фактору забезпечення національних інтересів та формування позитивного іміджу держави на міжнародній арені безумовно, виходить на перший план. Особливої важливості це набуває в сучасних умовах швидкої глобалізації інформаційних процесів і прагненні міжнародних акторів до пошуку нових форм міжнародної взаємодії.

У процесі дослідження інформаційного чинника культурної дипломатії, ми хотіли б виділити такі його ознаки:

- наявність державних та недержавних установ, які сприяють поширенню інформації про цінності держави та її культурну спадщину на міжнародному рівні;

- популяризація власної мови на міжнародну спільноту через мистецтво літературу та музику;

- використання можливих культурно-освітніх програм, за допомогою яких відбувається обмін різного роду інформацією.

Інформаційний чинник культурної дипломатії сприяє поширенню інформації, яка в свою чергу, позитивно впливає на розуміння ідеалів та цінностей представників інших культур, допомагає формуванню більш широкого та незаангажованого світогляду, що дозволяє неупереджено ставитися до представників інших культур. У цьому контексті зовсім недаремно багато держав прикладають багато зусиль для популяризації власної мови, створення належних умов для її вивчення. Яскравою ілюстрацією цієї тези може виступати діяльність Гете-Інституту, який створювався ще в 50-х роках ХХ ст. з метою підготовки вчителів німецької мови, і поступово перетворився на потужну інституцію, що дозволяє всім бажаючим долучитися до вивчення не тільки німецької мови, а й культурної спадщини Німеччини [93].

На нашу думку, інформаційний чинник у поєднанні з культурним сприяють міжкультурному співробітництву. Прикладом цього може бути зовнішня культурна політика Франції, що системно включає міжкультурне співробітництво у практику міжнародних відносин. Культурна дипломатія Франції характеризується жорсткою централізацією та прямим державним контролем, тобто політика міжкультурного співробітництва здійснюється через урядові структури (Міністерство закордонних справ, Міністерство культури та комунікацій) або визначені національні установи (інформаційно-культурні центри дипломатичних місій, наприклад, в Україні – Французький культурний центр) в зарубіжних країнах.

Британська Рада – основний інструмент культурної дипломатії Великобританії. Сучасна британська модель політики міжкультурного співробітництва і культурної дипломатії базується на принципі «витягнутої руки». Міжнародне культурне співробітництво фінансується повністю або частково урядом, як правило МЗС, у той час як адміністративна та координуюча відповідальність за його реалізацію делегована незалежним інститутами [94].

Британська Рада заснована 1934 року. Одним із ключових її завдань була протидія фашистській пропаганді у Східній Європі через розповсюдження інформації про інші проекти розвитку і спосіб життя. Це стало дуже важливим в часи Другої світової війни.

І, друге ключове завдання, – впровадження дружнього розуміння британської культури. Британський уряд не має власних культурних інституцій, тому Британська Рада виконує цю роль і функціонує як відділ культури Посольства Великобританії. Згідно з офіційною хартією, Рада представляє королеву Великобританії. Також Британська Рада належить до публічного сектора, але не є державною організацією, її спонсорує МЗС, але вона є незалежною від держави.

Польський Інститут створений при МЗС Польщі 1998 року демонструє дуже ефективну стратегію своєї діяльності – він завжди присутній в інформаційному просторі, його проекти часто є важливою частиною українського культурного процесу, його раціональна й ощадлива економіка – приклад того, що креатив важливіший за великі бюджети. Його головним завданням є реалізація ідеї польської публічної дипломатії: дбати про добре ім'я Польщі та її бездоганну репутацію, зокрема, забезпечуючи польську присутність на міжнародних заходах, встановлюючи й підтримуючи контакти з іноземними партнерами у царині культури, освіти, науки й громадського життя.

Інститут Сервантеса є всесвітньою некомерційною організацією, створеною урядом Іспанії в 1991 році, до того ж інститут є найбільшою в світі організацією, відповідальною за сприяння вивчення та викладання іспанської мови та культури. Основними цілями інституту є сприяння утворенню, вивченню і використанню іспанської мови всюди в якості другої мови, для підтримки методів і заходів, які сприятимуть успішному вивченню іспанської мови, а також внесення свого вкладу в розвиток іспанського та латиноамериканського, американських культурах, не в іспаномовних країнах.

До основних функцій, які виконує Інститут Сервантеса входять:

- розробка курсів іспанської мови та видача дипломів міжнародного зразка;

- підтримка «іспаністики», що має на меті вивчення культури Іспанії та іспаномовної Америки;
- організація і розповсюдження програми для вивчення іспанської мови по всьому світі;
- встановлення бібліотек і центрів.

Італійське національне товариство Данте Аліг'єрі – це найдавніша організація Італії в галузі розповсюдження італійської мови та культури за кордоном. Товариство Данте Аліг'єрі засновує та підтримує школи, бібліотеки, курси італійської мови та культури, видає книги й часописи, проводить конференції, різноманітні культурно-мистецькі заходи, присуджує премії та стипендії. Товариство Данте Аліг'єрі має понад 130 років досвіду роботи, 27 з яких в Україні, та плідно співпрацює з провідними українськими інституціями в галузі освіти, науки та культури, роблячи вагомий внесок у розвиток двостороннього культурного співробітництва і розширюючи коло поціновувачів італійської мови та культури в Україні.

На сучасному етапі глобальних трансформацій, з відкритим доступом до інформаційних ресурсів і культурних надбань, є чимало тих, хто міг би виступати у статусі суб'єкту, який буде відповідати за реалізацію культурної дипломатії.

Важливість розвитку культурної дипломатії полягає в тому, що суспільство відіграє провідну роль разом із органами влади, які розвивають міждержавну співпрацю, створюють мережі комунікації між представниками різних культурних, освітніх, мистецьких напрямів різних країн. Культурна дипломатія, перш за все, сприяє формуванню громадської думки щодо певної держави, закладає фундамент для подальшої співпраці, сприяє позитивному ставленню до інших народів та допомагає долати негативні стереотипи [95].

Аудиторія громадської дипломатії є досить широкою, і охоплює різні верстви суспільства. Тому, ми вважаємо, що до суб'єктів культурної дипломатії відносяться :

- культурно-інформаційні центри;
- діаспори;

- громадські активісти;
- журналісти;
- науковці;
- політики;
- митці;
- студенти.

У сучасних реаліях, коли інформація є одним із потужних глобальних ресурсів, відбувається перегляд механізмів та методів її використання і поширення представниками традиційної та неофіційної дипломатії. Однією з сучасних тенденцій у роботі дипломатичних установ провідних держав світу є масштабне впровадження інформаційних технологій у сферу міждержавного співробітництва, що свідчить про здатність такої консервативної сфери суспільної діяльності, як дипломатія, адаптуватися та давати відповіді на виклики сучасності.

Слід наголосити, що важливими осередками забезпечення поширення інформації в контексті конструювання позитивного іміджу держави виступають культурно-інформаційні центри, які можуть функціонувати як самостійні установи, так і як структурні підрозділи дипломатичних представництв. Міжнародний досвід свідчить, що саме ці установи здатні вирішувати широкий сегмент завдань не лише щодо активізації культурного, гуманітарного співробітництва, а й створення міцного фундаменту для міждержавної співпраці в інших сферах, завдяки використанню засобів так званого «м'якого» впливу. Безперечно, що діяльність культурно-інформаційних центрів має супроводжуватися тісною взаємодією та координацією з дипломатичними представництвами, бо саме це виступає запорукою реалізації узгодженої та послідовної стратегії зовнішньополітичного співробітництва.

Здобутки діяльності культурно-інформаційних та культурних центрів, передусім, західноєвропейських держав (Франції, Німеччини, Великої Британії) як суб'єктів культурної дипломатії стають каталізатором актуалізації питання щодо потенціалу та перспектив використання їх у розвитку міждержавної взаємодії [96].

Як суб'єкти культурної дипломатії, інформаційно-культурні центри забезпечують надання інформаційних, координаційних, навчальних послуг (наприклад, організація курсів, семінарів, тренінгів з вивчення мови, історії країни, яку вони презентують). Безумовно, що першочергово ці інституції мають надавати безкоштовні інформаційні послуги, які стосуються культурної спадщини та сучасного мистецтва, кіно, літератури, пам'яток архітектури, розвитку туристичної інфраструктури, проведення мистецьких заходів, зустрічей з відомими діячами тієї держави, яку вони представляють. Культурно-інформаційні центри повинні також розповсюджувати серед зацікавленої аудиторії довідкові матеріали, присвячені культурно-мистецькому доробку їх держави. Не останнє місце має відводитися й координаційним функціям культурно-інформаційних центрів, адже їм доцільно постійно проводити роботу з розширення мережі своїх партнерів, активно взаємодіяти з культурними установами держави перебування, брати участь у форумах, виставках, які сприяють презентації та промоції здобутків у культурній сфері їхньої держави. Комплексне виконання означених функцій сприятиме реалізації цілей культурної дипломатії, адже буде постійно продукувати виникнення нових зв'язків, забезпечуватиме розширення аудиторії, небайдужої до культурного надбання держави-репрезентанта[96].

Ефективність діяльності культурно-інформаційних центрів залежить від багатьох факторів. Одним із визначальних серед них є їхнє місце розташування, адже від того наскільки зручно до нього можна дістатися, залежить кількість відвідувачів та частота відвідин ними центру.

Бажано, щоб центри знаходилися в історичній частині міста, для якої характерне велике скупчення людей, перетин великої кількості транспортних маршрутів. Не менш важливим фактором є також зовнішній вигляд та інтер'єр будівлі, де розміщується культурний центр. Бажано, щоб центри розміщували або в окремому приміщенні або на першому поверсі, що значно полегшить до них доступ людям з особливими потребами. У приміщеннях культурно-інформаційних центрів можуть також розміщуватися кіоски, магазини, в яких

буде відбуватися продаж продукції з національним колоритом для всіх бажаючих [96].

Діяльність культурно-інформаційних центрів має також спрямовуватися на ретельний підбір та підготовку кадрів, закріплення за своїми співробітниками функціональних обов'язків, успішна реалізація яких сприятиме виконанню поставлених завдань. У цьому контексті цікавим є досвід Італії в сфері підготовки співробітників для закордонних культурних установ. Так, міністерство закордонних справ Італії разом з Департаментом державної служби та вищими навчальними закладами організовує навчальні курси з метою навчання та підвищення кваліфікації співробітників інститутів культури в сферах просування культурного та міжнародного співробітництва. За потреби до функціонування інститутів культури можуть також залучатися представники державних відомств, організацій, університетів та некомерційних громадських організацій [97, с. 58].

Культурно-інформаційні центри виступають не лише репрезентантами культури, а й представляють суспільні ідеї, погляди, ідеологію тих держав, які їх скерували, що свідчить про розширення спектра завдань, які стоять перед ними [84]. Збільшення об'ємів повноважень культурно-інформаційних центрів може призвести до розширення мережі автономних інститутів, які будуть працювати в культурній та ідеологічній площинах [98].

На практиці здійснення культурної дипломатії може включати в себе різні види діяльності, що здійснюються зазвичай дипломатичними органами, але іноді іншими, не дипломатичними суб'єктами, діючими у співпраці з дипломатичними органами (ми вже згадували раніше, що такими суб'єктами є, Гете-Інститут (Німеччина), Французький Альянс (Франція), Товариство Данте Аліг'єрі (Італія), Британська Рада (Великобританія)). Найважливішими складовими цієї культурно-дипломатичної діяльності є наступні:

1. Надання допомоги культурним суб'єктам в поширенні національної ідентичності та культури будь-якої держави. Така допомога може включати в себе, наприклад, надання технічної, організаційної та іншої підтримки

відповідним неурядовим організаціям, культурним установам, спортсменам та іншим культурним суб'єктам держави.

2. Сприяння поширенню національної мови держави за кордоном. Ця діяльність може включати в себе допомогу місцевим освітнім і навчальним інститутам зарубіжної держави в наданні мовної підготовки, наприклад, викладаючи літературу, допомагаючи бібліотекам, надаючи викладачів, книги та інші роботи на мові відправляє держави, а також організовуючи різні заходи. Варто відзначити, що значимість діяльності по просуванню мови в рамках культурної дипломатії може значно відрізнятись в різних країнах. Наприклад, в дипломатичній практиці Франції, Німеччини, Італії та Іспанії поширення мови є важливою частиною культурної дипломатії або навіть дипломатії загалом. Навпаки, для деяких інших країн, особливо тих, чия національна мова не входить в число міжнародних (світових) мов, діяльність по просуванню мови зазвичай носить радше символічний характер.

3. Діяльність може включати в себе допомогу місцевим освітнім і навчальним інститутам зарубіжної держави в наданні мовної підготовки, наприклад, викладаючи літературу, допомагаючи бібліотекам, надаючи викладачів, книги та інші роботи на мові відправляє держави, а також організовуючи різні заходи. Варто відзначити, що значимість діяльності по просуванню мови в рамках культурної дипломатії може значно відрізнятись в різних країнах. Наприклад, в дипломатичній практиці Франції, Німеччини, Італії та Іспанії поширення мови є важливою частиною культурної дипломатії або навіть дипломатії загалом. Навпаки, для деяких інших країн, особливо тих, чия національна мова не входить в число міжнародних (світових) мов, діяльність по просуванню мови зазвичай носить радше символічний характер.

Сприяння співпраці між культурними суб'єктами з відправляючої держави і приймаючої держави на практиці може здійснюватися, головним чином:

4. Шляхом наданням інформації культурним суб'єктам у одній державі про можливості встановлення контактів і співпраці з відповідним культурним суб'єктом у іншій державі і навпаки.

5. Переговори за міжнародними договорами про культурне співробітництво між державами.

6. Підтримка контактів із діаспорою в приймаючій державі.

Як правило, ці заходи можуть включати в себе, наприклад, організацію культурно-мистецьких заходів для членів діаспори, підтримання контактів з емігрантами в державі [91].

Зазначимо, що дана діяльність має не тільки символічне значення, а й часто може служити в практичних цілях. Наприклад, емігранти можуть виступити як додаткове джерело інформації про ситуацію в країні і про її розвиток. В окремих випадках вони можуть навіть допомогти їм налагодити або встановити контакти з впливовими політиками чи бізнесменами в іноземній державі.

Дипломатичні представництва можуть також залучати культурно-інформаційні центри до проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи в державі перебування. Відповідальність за здійснення цієї роботи цілком покладається на главу дипломатичного представництва, саме він визначає пріоритетні напрямки та механізми її реалізації. При практичному втіленні таких її складових, як надання допомоги дружнім організаціям у поширенні інформації про акредитуєму державу шляхом надання друкованих матеріалів, проведенні зустрічей, організацію тренінгів, можуть залучатися ресурси та потенціал культурно-інформаційних центрів. Ця практика є поширеною у більшості європейських держав, де культурні інституції є органічним компонентом роботи дипломатичних представництв, що й дозволяє їх зарахувати до когорти суб'єктів культурної дипломатії [96].

Також, важливе місце у реалізації культурної дипломатії посідають діаспори, оскільки вони досить часто підтримують зв'язок з країною своєї історичної належності та здійснюють вплив на політику країни, де вони знаходяться. До прикладу, італійська діаспора складає 5 млн. чоловік, а враховуючи етнічних італійців – може налічувати до 60 млн. осіб, що дає достатні підстави говорити про значимість італійської громади.

Її сучасна особливість полягає в тому, що на основі культурної та етнічної спорідненості в країнах перебування формуються італійські общини, які підтримують постійний зв'язок одна з одною та з Італією. Головним завданням таких спільнот є інформування та ознайомлення емігрантів, дітей, онуків емігрантів та громадськості приймаючої країни із особливостями культури сучасної Італії. На сьогодні нараховується понад 5000 осередків італійців закордоном, яких об'єднує належність до спільної культурної традиції [100].

Окрім зазначених суб'єктів, що реалізують культурну дипломатію, зовнішня культурна політика та привабливість держави пропагується через відомих людей, митців, акторів, науковців, яка відкрито підтримують свою країну та пов'язують свою діяльність з цією країною, її мовою або культурою. До прикладу, С. Манджоне звертає увагу на важливість всіляко сприяти діяльності відомих публічних персон – артистів, науковців, спортсменів і тих, хто відкрито демонструє свої знання італійської мови та любов до італійського стилю життя, вони в такому випадку діють в рамках «народних послів» [102]. На нашу думку, у якості «народних послів» можуть виступати й студенти, які навчаються за кордоном. Оскільки у них також є можливість поширювати свою культуру та цінності на міжнародну аудиторію, зокрема на своїх іноземних товаришів та знайомих.

У 1990-х роках відбулось переосмислення ролі культурного чинника в міжнародних відносинах. Низкою міжнародних організацій було прийнято ряд документів, які, з одного боку, визнавали вплив культурного фактору не лише на внутрішню, але й на зовнішню політику, а з другого боку, наголошували на можливості використання культури з метою досягнення власних цілей. Серед важливих документів варто відзначити доповідь ЮНЕСКО «Наше творче розмаїття» 1996 р. та доповідь РЄ «Прагнення цілісності», які стали основою для нового підходу до розуміння культурної політики. Відповідно, інструменти, які пропонуються для внутрішньої політики, стали застосовувати і у зовнішній політиці [88].

Варто зазначити, що однією з перших держав, яка визнала роль культури і значення культурного чинника у структурі зовнішньої політики була Франція,

яка вже з XVIII ст. розробляла основи нормативно-правової бази культурної політики з метою ефективного управління суспільством. В сучасній практиці зовнішньої політики МЗС Франції використовує наступні терміни в одному й тому ж значенні: *politique culturelle extérieure* (зовнішня культурна політика), *action culturelle extérieure* (зовнішня культурна діяльність), *diplomatie culturelle* (культурна дипломатія) [88; 92].

У практиці зовнішньої політики Італії зовнішня культурна політика розглядається з позиції забезпечення стратегії Італії з пропагування позитивного образу держави, поширюючи італійські цінності через культуру та впроваджуючи ідею «системо-країни» Італії [88; 93]. Відмітимо, що загалом зовнішня культурна політика розглядається як концептуальна стратегія держави на основі міжнародних, європейських норм та норм внутрішньодержавного права з метою створення цілісного позитивного образу держави, орієнтованого на цінності [88; 94].

Чинник культурної дипломатії також впливає на формування іміджу держави, проте формування іміджу – цілеспрямований довготривалий процес, де має переважати стратегічне мислення. З цього виходить, що стратегічний чинник є важливим елементом культурної дипломатії та культурної політики кожної держави.

Щодо співвідношення понять «імідж» та «зовнішня культурна політика» існує дві точки зору. Перша – розглядає зовнішню культурну політику як інструмент створення позитивного іміджу, друга – розглядає імідж як один з компонентів зовнішньої культурної політики. Різниця між цим поняттями полягає в тому, що зовнішня культурна політика сприймається як стратегія дії, а імідж – це образ, який виникає в процесі соціальної взаємодії, а також при впровадженні та реалізації зазначеної стратегії [88].

Культурний чинник, як один із засобів м'якого впливу, сприяє формуванню позитивного іміджу держави та поширенню неупередженої та об'єктивної інформації про неї, що, зрештою, призводить до розвитку конструктивних та довготривалих відносин і в інших сферах міждержавного співробітництва. Як наслідок – провідні держави світу в останні десятиріччя все

більше уваги почали приділяти культурній дипломатії, активне використання методів і форм якої сприяє створенню привабливого образу держави та знань про неї у представників інших народів і спільнот [78].

Зважаючи на те, що культурне співробітництво є самостійним компонентом міждержавного співробітництва, що сприяє державі досягати конкретних зовнішньополітичних цілей, його реалізація можлива завдяки тісному симбіозу функціонування традиційних дипломатичних представництв та спеціальних культурних установ. Безперечно, що ці спеціальні установи (фонди, організації), вирішуючи завдання інтенсифікації культурної взаємодії, опосередковано сприяють і вирішенню політичних завдань. Зважаючи на це, культурні інституції повинні отримувати всебічну підтримку від держави, зокрема – матеріально-технічне та кадрове забезпечення[78].

Варто відзначити, що для формування позитивного іміджу держави доцільно використовувати широкий спектр форм культурного міжнародного співробітництва – форуми, фестивалі, гастролі провідних творчих колективів, виставки, ярмарки, дні національної культури. У процесі їх організації представники дипломатичних установ мають сприяти вирішенню організаційних аспектів (оформлення документів, ведення переговорів із владними органами країни перебування), а співробітники культурних фондів повинні опікуватися їх змістовним компонентом [78].

Імідж держави неможливо сформувати без застосування комунікаційних стратегій в сфері культурної дипломатії. Зовнішня культурна політика та дипломатія мають передусім використовувати комунікативні стратегії в сфері інформаційної політики щодо просування національної культури за кордоном. У культурній дипломатії можуть, в залежності від поставленої мети, застосовуватися такі форми комунікаційних стратегій, як презентація, маніпуляція та конвенція. Для формування іміджу держави найбільш сприятливою видається остання форма, оскільки вона передбачає не лише просування національного культурного продукту, а й налагодження стабільного діалогу, що є запорукою стійкості та тривалості розвитку співробітництва.

У процесі формування іміджу держави культурна дипломатія також може виступити й інструментом формування толерантності та взаємоповаги в сучасному світі [78]. Як висновок, під час створення стратегії зовнішньої культурної політики, варто приділити увагу культурному, інформаційному, економічному чинникам.

Ну, і звичайно – «дипломатія панд». Велика панда – не лише рідкісна тварина, занесена до Червоної книги, а й важливий символ Китаю. У середині ХХ століття офіційний Китай активно дарував панд іноземним державам для нормалізації та покращення відносин. Оскільки панд дедалі меншає, на сьогоднішній день Китай їх не дарує, а лише пропонує в оренду на десять років. Ключова проблема для орендарів – забезпечити панд достатньою кількістю бамбука (так, вартість харчування для однієї панди протягом року може сягати \$50 000), так що говорити про безкорисливу панду-дипломатію доводиться не завжди [69].

Отже, нині публічна дипломатія є невід'ємною частиною життя в усіх державах, і її вплив на громадську думку важко переоцінити. Однак, крім великих можливостей, публічна дипломатія таїть значні загрози. Освітні та наукові дипломатичні стратегії іноземних держав можуть призводити до «відтоку мозку». Дипломатія міжнародної допомоги може призвести до небажаних політичних наслідків, а також сприяти залежності держави від зовнішньої допомоги. Цифрова дипломатія створює ризики в контексті кібербезпеки та втручання у політичні процеси. Тому для країни важливою є як власна багатогранна стратегія публічної дипломатії, так і стратегічне, і тактичне реагування на вищезгадані ризики [69] [26].

Проаналізувавши значну кількість джерел, як вітчизняних так іноземних, ми дійшли висновку, що публічна дипломатія має чимало дефініцій, проте всі вони характеризують її, як сукупність інструментів та заходів, за допомогою яких, держава чинить вплив на міжнародне середовище та активно просуває свій позитивний імідж на міжнародну спільноту. Вміння чинити вплив та змінювати сприйняття інформації суспільством з негативного на позитивне – одна з важливих характеристик публічної дипломатії.

РОЗДІЛ 2. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

2.1 Американська дипломатія та її особливості

У Сполучених Штатах Америки перші дипломатичні інститути створювалися безпосередньо представницькими органами (що радикально відрізняє модель їхнього створення від Англії чи більшості країн Західної Європи). До того ж, протягом декількох років вони були прямо підпорядковані законодавчим, а не виконавчим органам влади. На початку 1781 року Конгрес (законодавче зібрання представників всіх колоній, котрі заявили про свою незалежність від Англії) заснував департамент закордонних справ. Саме ця дата в Америці визначається як день народження центрального дипломатичного відомства.

У 1789 році відповідно до прийнятої в 1787 році Конституції США департамент був переформований в Держдепартамент, котрий підпорядковувався президенту держави. Конституція підводячи загальну правову базу під службу зовнішніх зносин, говорить про її організацію трішки в туманній формі: не визначаються межі компетенції виконавчої та законодавчої влади, роль держдепартаменту в системі зовнішньополітичних відомств. Державному секретарю доручається керувати справами департаменту так, як буде вказувати час від час президент. Число записаних в тексті конституції прерогатив президента в результаті були трактовані в розширювальному плані. Так зафіксоване в тексті право президента призначати послів (за порадою та згодою Сенату), посланників та консулів трансформувалося в право створювати будь які призначення в зовнішньополітичних структурах, створювати нові посади та структури а також контролювати роботу апарату. В конституції нічого не говориться про професійну дипломатичну службу. Дана правова анатомія негативно вплине на діяльність американських дипломатичних відомств в ХХ столітті, коли така служба буде створена [22].

По закінченню Першої світової війни в ході подій постало питання стосовно завершення формування кадрової дипломатичної служби. Вона була створена під назвою «Закордонна служба Сполучених Штатів Америки» відповідно до закону Роджерса. Закон прописував об'єднання кадрів дипломатичної та консульської служби в єдину систему, порядок прийому службу в молодші ранги виключно через іспити і т.п., проте інтеграція кадрів Держдепартаменту і Закордонної служби (перші входили в склад державної служби) була відкладена і відбулася тільки в 50-ті роки.

При президентові Д. Кеннеді авторитет Держдепартаменту та американських дипломатичних працівників за кордоном був підвищеним. Так, у травні 1961 року Кеннеді надав право послам США контролювати діяльністю всіх американських представництв за кордоном (крім військових місій). Відповідно до його прямої вказівки держсекретар Д. Раск закликав оперативних дипломатичних робітників підвищити свою активність та «не боятися приймати рішення».

У 1980 р коли Конгрес узгодив закон про Закордонну службу США кадрова дипломатія набула нову солідну правову основу. Проте одна з головних проблем – закріплення за дипломатичною службою стабільного місця в апараті не була вирішена. Закон рекомендував президенту призначати на вищі дипломатичні посади робітників за перевагою з працівників кадрової служби. Проте через рік після цього президент Рейган ігноруючи цю рекомендацію назначає майже половину (44%) з заміненних ним послів, які були з числа своїх особистих знайомих. Одночасно декілька досвідчених професіоналів, чий кар'єрний розвиток був заблокований президентськими «призначенцями», були змушені покинути службу. В ті роки Асоціація Закордонної служби, захищаючи інтереси професійних дипломатів, в спеціальному листі Рейгану відповідала, що через безвідповідальних призначень відповідно до політичних, а не ділових мотивах, «надає повагу до США в світі». Зрозуміло, що більшість президентів США схильні, на відмінно від Рейгана, опиратися на професійність дипломатів. Тим не менш, в цілому статус останніх залишається перманентно нестабільним [22].

Виходячи з цього, ми б хотіли виділити основні зовнішньополітичні завдання публічної дипломатії Америки, а саме:

1. покращення іміджу держави на міжнародній арені;
2. впливати на еліту зарубіжних держав, в основному на ту частину, котра приймає рішення;
3. створення сприятливого економічного клімату для Сполучених Штатів Америки за кордоном.

Проте публічна дипломатія – це не тільки формування позитивного іміджу, навчання певних професійних груп представників зарубіжної держави або здійснення радіо- і телемовлення. У сучасній публічній дипломатії США активно практикують і такі елементи, як аналіз громадської думки або якості поширюваної інформації про США (listening), а також проведення короткострокових політичних кампаній, спрямованих на просування конкретної політичної ідеї, дії тощо (advocacy). У традиційному розумінні публічна дипломатія є інструментом взаємодії між державою і «зарубіжною аудиторією» і є складовою частиною дипломатичного і зовнішньополітичного механізму, що використовується урядом. У новому нетрадиційному розумінні публічна дипломатія служить інструментом зацікавленості зарубіжної аудиторії певною проблемою за допомогою таких нових методів, як мережеві контакти, створення та привернення уваги до особливих сайтів, SMS, організація інтернет-конференцій та блогів. Подібна публічна дипломатія, хоча і включена в завдання уряду, здійснюється за лінією «неурядові організації — зарубіжна аудиторія»[11].

Нині американський уряд у своїй зовнішній політиці трактує публічну дипломатію, як «нова публічна дипломатія», «публічна дипломатія 2.0» або «цифрова дипломатія». Термін «цифрова дипломатія» частіше всього застосовують за межами США.

Основна функція дипломатії – лобіювати інтереси держави за кордоном, проте, насамперед не перед урядами інших держав, а серед громадськості іноземних країн. У публічній дипломатії, фактично, беруть участь усі офіційні посадові особи держави: президенти, провідні члени адміністрації,

конгресмени, а також громадські діячі, відомі особистості та журналісти. За їхніми виступами спостерігає чи не мала кількість людей у Америці а також в усьому світі.

Яскравим прикладом наближення до публічної дипломатії є започатковані ще президентом Франкліном звернення по радіо до всього народу, що відбувалися по вихідних та були адресовані не тільки жителям Сполучених Штатів Америки, а й усьому світу.

Становлення ж публічної дипломатії асоціюють із створенням Інформаційного Агентства США, діяльність якого була керована радником зв'язках із громадськістю Державного департаменту Сполучених Штатів Америки. На початку 1950-тих керівництво США сформулювало основні завдання публічної дипломатії, а також визначили ключові регіони та цільові аудиторії цих заходів.

2.2. Публічна дипломатія у реалізації зовнішньої політики США

Публічна дипломатія є однією із важливих складових міжнародного життя переважної більшості розвинутих держав планети. Існує чимало чинників, які визначають та забезпечують глобальну першість Сполучених Штатів Америки, і одним з цих чинників являється дипломатична служба держави, яка поєднує як традиційні так і публічні методи реалізації дипломатії та залишається однією з найбільш сучасних, професійних та найголовніше – ефективних у цілому світі.

У наш час більшість країн використовують публічну дипломатію для роботи з експертним суспільством і громадянським суспільством. Оскільки по всьому світу спостерігається підвищена персоналізація зовнішньої політики, публічна дипломатія, направлена на адресну роботу з іноземною аудиторією, стає все більш запитуючим інструментом.

Публічна дипломатія, в тому числі і американська, тісно пов'язана з національними інтересами та національною безпекою, тому американська публічна дипломатія покликана «реалізувати зовнішньополітичні задачі США,

просувати національні інтереси та закріпляти національну безпеку шляхом інформування і впливу на закордонну аудиторію, розширюючи та укріплюючи зв'язки народу та уряду США з громадянами інших держав». Таким чином, являючись зовнішньополітичним інструментом, вона реалізується державними структурами.

Варто відмітити, що якщо в Сполучених Штатах Америки під публічною дипломатією розуміється сукупність публічної та загальної дипломатії, стратегічних комунікацій (пропаганди та контрпропаганди), то в Росії під даним терміном розуміється робота з експертним суспільством та лідерами думок (загально-політичними, діловими, загальними кругами), яка відповідає цілям офіційної дипломатії, - те, що в англійській мові зазначено терміном «frontline public diplomacy». Зусилля США в області публічної дипломатії включають в себе взаємодію з іноземною аудиторією, культурну дипломатію, академічні та освітні гранти, програми міжнародних обмінів, а також інформаційна протидія міжнародному тероризму та зовнішньополітичним суперникам.

Публічна дипломатія США включає в себе два компонента, залучення союзників (в основному через освітні та культурні програми) та протидія загрозам – екстремізму і зарубіжній пропаганді. Хоча й публічна дипломатія США реалізується державними структурами, великий вплив на неї має два фактори – американська зовнішня політика та національний бренд США. Успіхи на зовнішньополітичній арені формують сприятливе середовище для її реалізації. Як говорив Президент Обама в своєму резонансному інтерв'ю журналу «The Atlantic», на який би саміт він не приїхав, всюди саме США задавали повістку дня, приймали ключові рішення – в питаннях ядерного нерозповсюдження до зміни клімату [29]. В той час, гуманітарні інтервенції і те, що Джордж Фрост Кеннан називав «законно-моралістським підходом) до міжнародних відносин, призводять до росту американізму по всьому світу, негативно впливають на ініціативи США в області публічної дипломатії.

Говорячи про національний бренд США, варто відмітити, що в його формування залучено як бізнес спільноти, величезні компанії, Американська

торгівельна плата (AmCham з представництвом в 108 країнах), так і культурні інститути – від МакДональдсу, Діснея та Голівуду, до Смітсонівського інституту та Карнегі-холлу. Героями багатьох вітчизняних поколінь пострадянського простору є Том Соєр, Моріс Джеральд, Холден Колфілд, Натаниель Бампо, тому Сполучені Штати Америки активно використовують культурну дипломатію в своїй роботі, а тому числі і на пострадянському просторі. У цьому зв'язку будуть цікавими слова керівника Центру публічної дипломатії Південнокаліфорнійського університету Джея Вонга (Jay Wang) про те, що оскільки емоції є важливою складовою залучення зарубіжної аудиторії, культура та мистецтво можуть бути найкращим орієнтиром у світі «пост правди» - вони спрямовані на виникнення емпатії, роблячи образ «іншого» більш ближчим та зрозумілим [30].

Для того, щоб досліджувати публічну дипломатію Сполучених Штатів Америки, ми вважаємо за необхідне виявити та проаналізувати наступні її аспекти: посил, уповноважені структури, цільову аудиторію та інструменти.

Посил

Посил, який США просувають по всьому світу – домінування цінностей над національними інтересами. При цьому, так як ми пам'ятаємо, що публічна дипломатія тісно пов'язана з національними інтересами, а «сферою американських інтересів у Вашингтоні вважають все світ» [31]. Ймовірні цінності та норми – права людини, демократизація, транспарентність, верховенство права [32] : «США підтримують набір універсальних прав – свободу слова, свободу зібрань, свободу релігій, рівність чоловіків та жінок перед законом, свободу у виборі лідерів [33]. Крім того, США активно використовують образ американської мрії. За словами замісника держсекретаря США по публічній дипломатії посла Брюса Вортон, в них є те, чого немає ні в Росії, ні в Китаї,- признані у всьому світі можливості для самореалізації» [34], як би спірно не виглядала ця ідея, вона активно просувається американцями ззовні (за межами держави).

Уповноважені структури

Стратегічне планування та діяльність в даній сфері реалізується «тріадою» американської публічної дипломатії – Державним департаментом, Дорадчою комісією з питань публічної дипломатії (The Advisory Commission on public diplomacy – ACPD), а також радою керівників з питань мовлення (The Broadcasting Board of Governors – BBG), діяльність яких буде розглянута нижче.

Державний департамент

Основною структурою, котра відповідає за реалізацію американської публічної дипломатії, є Державний департамент, в рамках якого замісник держсекретаря по публічній дипломатії контролює три профільних бюро – освітньо-культурне, спортивне, професійних обмінів з 160 країнами, державно-приватного партнерства) [35], міжнародних інформаційних програм [36], [37]. Також в сфері повноважень замісника держсекретаря по публічній дипломатії знаходиться Центр глобального залучення, створений для інформаційної роботи проти екстремізму та тероризму [38] та центр політичного планування і ресурсів на публічну дипломатію [39]. Державний департамент США курирує більше 90 освітніх та культурних програм, 84 з яких – напряму з семи регіональних бюро у Вашингтоні (Африки, Європи і Євразії, міжнародних організацій, Близького сходу, Південної та Центральної Азії, Західної півкулі), а також соті польових програм, цифрових платформ та американських спікерів за кордоном.

На публічну дипломатію до прикладу в 2017 році було виділено майже 3,5 % (1,72 млрд. дол.) від спільного бюджету Держдепартаменту (50млрд. дол.) [40]. Хоча ефективність публічної дипломатії важко оцінити, тому що вона приносить результати тільки в довгостроковій перспективі, спеціалісти звертають свою увагу на гостру нестачу фінансування, особливо в порівнянні з бюджетом на стратегічні комунікації Міністерства оборони США [41]. У зв'язку з плановим скороченням бюджету програм які сприяють міжнародному розвитку по лінії Державного департаменту на 28%, передбачується, що вони стануть більш адресними та орієнтованими на військово-політичні задачі США.

Говорячи про управління публічною дипломатією зі сторони державного департаменту, варто відмітити, що бувша адміністрація Обама зробила декілька важливих кроків в даній сфері.

Перш за все, в 2013 році замість концепції «м'якої сили» почалося активне використання стратегічних комунікацій, тобто перевага була віддана пропаганді, а не трудомісткому процесу залучення іноземної аудиторії [42]. Винятковий вплив на даний вибір мали досягнення російського міжнародного мовлення, котре в США характеризується як «загроза російській дезінформації» [43]. Важливу роль в американських стратегічних комунікаціях відіграє створений в 2016 році Центр глобального залучення – структурний підрозділ Держдепартаменту, котрий спочатку займався протидією радикальній ідеології ПГЛ, проте в наш час, за словами провідного американського дослідника в області публічної дипломатії професора Ніколаса Калла, направлений проти російських зусиль в області інформаційної роботи [44].

Наступним кроком в регулюванні публічної дипломатії зі сторони Державного департаменту став перехід до цифрової дипломатії, ознаменований запуском багатьох цифрових платформ та Інтернет-спільнот випускників американських культурно-освітніх програм. Так вже через рік після історичної промови в 2010 році державним секретарем Х. Клінтон про те, що США будуть вести прямий діалог з молодими активними громадянами іноземних держав, під час подій в Єгипті на площі Тахрір координація протестів серед випускників американських вузів велася шляхом використання соціальних мереж. Як зазначає професорка Наталія Цветкова, використання мережі Інтернет стало основним інструментом соціально-політичних протестів в Північній Африці, на Близькому Сході і на пострадянському просторі, а мобілізація активної арабської молоді, навчання її методам координації посередництвом соціальних мереж, створення багато чисельних віртуальних НПО, які пропагували цінності лібералізму на арабській та англійській мові, підтримка масових виступів американським політичним закладом через глобальні Інтернет-сервіси стали невід'ємною частиною роботи державного департаменту.

У США є структура , яка надає аналітичне супроводження американській публічній дипломатії, така структура називається Дорадча комісія по публічній дипломатії, створена розпорядженням Конгресу США в 1948 році (законом Сміта-Міндта, тоді вона називалася Дорадча комісія по інформаційним питанням, а в 1977 році відбулося її об'єднання із Дорадчою комісією з питань освітніх обмінів) для розробки заходів в області публічної дипломатії та оцінки ефективності, а з 2013 року наділена повноваженнями створенням щорічних звітів для президента, держсекретаря, Конгресу.

Пріоритетними областями роботи комісії є:

- оцінка ефективності діяльності в області публічної дипломатії та міжнародного мовлення;
- пошук шляхів залучення іноземної аудиторії та дотримання правил безпеки (оскільки часто американські центри знаходяться на території посольств з пропускним режимом, необхідність проходження ретельної перевірки відштовхує їхніх потенціальних відвідувачів);
- укріплення кадрового потенціалу спеціалістів в області публічної дипломатії;
- стратегічне планування.

На даний момент перед комісією гострим є питання координації роботи дипломатів, які знаходяться в закордонних точках, центрального апарату Державного департаменту та вчених. Тому багато спеціалістів відмічають необхідність структурної реформи, врахування публічної дипломатії при зовнішньополітичному плануванні : на їхню думку, вона повинна бути більш регіонально орієнтована, а фінансування повинно відповідати поставленим задачам, у зв'язку з цим необхідна більш активна робота з Конгресом.

Діяльністю підрозділів Ради керуючих з питань мовлення охоплюються всі країни, аналізуючи котрі можна виділити наступні регіони:

- Азія – Радіо «Вільна Азія» зі штаб квартирою в Нью-Йорці, котрі мають вісім регіональних бюро. Окрім мовлення в шістьох країнах – Камбоджі, В'єтнамі, Лаосі, М'янмі, Китаї та КНДР, - для них проводяться форуми та створюються дискусійні платформи.

- Близький Схід та Африка – близькосхідні мовленнєві мережі (телевізійна мережа «Alhurra TV» та музичне «Radio Sawa») – новинний канал на арабській мові з тижневою аудиторією більше 27,5 млн. осіб в тих 22 країнах Близького Сходу та Північної Африки, «котрі Freedom House розцінює як «невільні» або «частково вільні», робота якого реалізується за допомогою «розподілення і підтримки демократичних цінностей» [45].

- Куба – офіс мовлення на Кубі – «Новини Марти» (Office of Cuba Marti Noticias) – мультимедіа простір зі супутниковим телебаченням, короткохвильові та АМ радіо, розповсюдження інформації реалізується за допомогою флеш-дисків електронної скриньки, DVD- дисків, SMS-повідомлень, цифрової платформи martinoticias.com.

- Європа / Євразія- Радіо «Вільна Європа \ Радіо «Свобода» (Radio Free Europe/Radio Liberty), котрі ведуть роботу на 26 мовах в 23 країнах з аудиторією 26,6 млн.

- Окрім того, на весь світ мовить «Голос Америки (Voice of America – VOA), «котрий надає інформацію на 45 мовах для аудиторії чисельністю 236 млн. осіб» [46].

Говорячи про діяльність Ради керуючих з питань мовлення в Євразії у відношенні до російськомовної аудиторії, варто відмітити, що тут в якості стратегії було вибрано інформування і залучення країн, «найбільш схильних до зарубіжної пропаганди», з метою якого були створені нові ініціативи, такі як сайт www.polygraph.info та канал «Настоящее время» (Current Time) [47].

За для впливу на «Русский Мир» Барак Обама додав більше життя в такі пережитки холодної війни, як «Голос Америки» та Радіо «Вільна Європа» / Радіо «Свобода», створив додатково 35 програм на російській мові для жителів пострадянського простору в 2015 році: «Американські канали мовлення в Молдові, Киргизії, Грузії, Вірменії, Азейбарджані та Україні отримали додаткове фінансування та часи мовлення, 17 мов колишнього Радянського Союзу повернулися у міжнародне не мовлення США – додалась аварська, чеченська, білоруська, мова кримських татар, казахська та інші» Щотижнево на російськомовний сайт «Голосу Америки» заходять близько 350 тисяч осіб, а

в 2015 році відбувся екстрений ріст підписників каналу. Також в 2013-2014 роках були запущені новинні канали «Hromadske.TV» і «Теперішній час», на українській та російській мовах [48].

Варто відмітити, що діяльність США в області публічної дипломатії не обмежується роботою розглянутих структур, тому що величезну роль в ній також відіграють дві федеральні агенції – Агенція США по міжнародному розвитку (USAID), котра займається різними питаннями – від економічної допомоги до просування правозахисної повістки, та Корпус Світу (Peace Corps), функціонуючий в 139 країнах. При цьому їх діяльність не гарантує лояльності населення других країн. До прикладу, по лінії американських програм гуманітарної допомоги Пакистану «щороку виділяються 500 млн. доларів гуманітарної допомоги, при цьому 74% його населення сприймають США вороже (в 2009 р.- 64%)». Хоча безумовно, варто визнати, що в ряді регіонів дані структури ефективно виконують американські зовнішньополітичні задачі [48].

Крім того, важко переоцінити значення аналітичних центрів, дослідницьких інститутів, представницьких організацій, таких як Центр стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS), Корпорація RAND, Інститут Брукінгса, Інститут міжнародної освіти (Institute of International Education – ІІЕ), національна рада по закордонним візитам (The National Council for International Visitors – NCIV), фонд «Gen Next Foundation», котрі відіграють суттєву роль у побудові діалогу з іноземними науковими та діловими кругами [48].

Рада громадської дипломатії — це некомерційна організація, що базується в США, яка прагне сприяти передовому досвіду в професійній практиці, академічних дослідженнях та відстоювати публічну дипломатію [102].

Місія та історія

Рада громадської дипломатії була заснована у 1988 році як Фонд громадської дипломатії. Він розвивався, щоб служити і відстоювати публічну дипломатію як частину державного управління та академічної дисципліни [102].

У 2001 році Фонд об'єднався зі Школою ЗМІ та зв'язків з громадськістю Університету Джорджа Вашингтона та Школою міжнародних відносин Елліотта, щоб створити Інститут публічної дипломатії, який зараз є Інститутом публічної дипломатії та глобальних комунікацій. Фонд змінив назву на Раду громадської дипломатії та став членською організацією з обраною радою директорів [102].

Рада підтримує тісні зв'язки з Асоціацією публічної дипломатії Америки (PDAA), президент якої за посадою є членом ради директорів Ради. Ми співпрацюємо з Університетом Джорджа Вашингтона, Американським університетом та Університетом Південної Каліфорнії. Ми також співпрацюємо з Американською асоціацією дипломатичних служб, Американською радою послів та іншими професійними організаціями [102].

Принципи Ради ґрунтуються на таких припущеннях:

- громадськість та їхня думка все більше важливі у світі, що глобалізується;
- державне управління США має покладатися на ретельний аналіз публічного виміру проблем;
- обґрунтовані судження про глобальні тенденції залежать від розуміння соціальної та культурної динаміки та громадської думки тут і за кордоном;
- громадянське суспільство, мистецтво та освітні спільноти є важливими посередниками з колегами в інших країнах;
- бюджети публічної дипломатії, навчання та набір кадрів не відображають зростаючого значення публічної дипломатії;
- дипломатія 21-го століття все більше покладатиметься на оволодіння сучасними телекомунікаціями, але зростання масової комунікації створює більш гостру потребу в міжособистісному спілкуванні [102].

Завданням Ради є:

- заохочувати викладання, дослідження та писати в академічних дослідженнях публічної дипломатії та підтримувати високі стандарти в її професійній практиці;

- підвищити розуміння публічної дипломатії та шляхів покращення її цінностей, стандартів і практики серед американського народу, Конгресу та виконавчої влади;
- підтримувати продуктивні відносини з Держдепартаментом, іншими урядовими установами США та неурядовими організаціями з подібними цілями;
- вивчення та оприлюднення публічних висновків та рекомендацій щодо проведення публічної дипломатії та її значення для американської зовнішньої політики;
- підвищити розуміння та оцінку минулого внеску публічної дипломатії через дослідження, наукові дослідження та збереження архівних матеріалів;
- забезпечити висококваліфікованих кадрів для участі в проектах Ради та Інституту публічної дипломатії та глобальної комунікації.

Після аналізу інститутів ми б хотіли перейти до цільової аудиторії американської публічної дипломатії.

Цільова аудиторія

Цільову аудиторію американської публічної дипломатії варто розділити на два сегменти – «Лідерів, еліти» (сьогоднішні та майбутні «movers & shakers») та «революціонерів, опозиціонерів» з високим протестуючим потенціалом.

Лідери, еліта

США по всьому світі працюють з «впливовими лідерами думок серед громадянського суспільства, бізнесу, ЗМІ, політики, релігійних спільнот» [49]. Причому американці в свою діяльність залучують не тільки сьогоднішню, а також і майбутню еліту. Так, за словами колишнього замісника держсекретаря США з питань публічної дипломатії Річарда Стенгела, в ситуації, коли половина світового населення молодше 30 років, необхідно вибудовувати відносини з майбутніми лідерами, котрі будуть розглядати Америку як союзника, тому що у молоді немає сталої уяви про країну, таким чином можна вплинути на її формування [48].

США зацікавлені в легітимності своїх дій в очах іноземної аудиторії, тому для свідомої та несвідомої ретрансляції своєї позиції вони залучують зарубіжних експертів, налаштованих позитивно чи нейтрально по відношенню до США, особливо такі голоси вселяють найбільшу довіру в іноземному середовищі; крім того, неможливо всім потенційним отримувачам інформації «надіслати листівкою», до прикладу легше залучити до співробітництва викладача, який потім буде впливати на формування позиції стосовно відношення до дії США зі сторони своїх студентів.

Революціонери

Американська публічна дипломатія направлена не тільки на представників еліт, але й на амбіційну, добре освічену молодь, котра не має можливостей для самореалізації,- недавніх випускників програм обміну, представників мусульманських меншин, дівчат та представників незабезпечених сімей, «сприймаючих США як модель для наслідування, орієнтир, на який варто рівнятися для реалізації мрії» [50].

Співробітники, котрі працюють в сфері американської публічної дипломатії, взаємодіють з різними групами, включаючи опозиційні по відношенню до правлячим режимам, щоб не допустити повторення ситуації, подібної до подій 1979 року в Ірані, коли в США не виявилось виходу на оточення прийдешнього до влади Аятолли Хомейні.

В такій роботі, безумовно, важливий адресний підхід до всіх зацікавлених у взаємодії, процес комунікації повинен представляти собою вулицю з двостороннім рухом, на котрій можлива не тільки передача інформації, але й отримання відгуку від її отримувачів для внесення необхідних коректив.

Інструменти

Існує декілька інструментів в області американської публічної дипломатії. Вважається, що найбільш ефективним з них є вища освіта, тому що США стабільно займають перше місце в світі по кількості студентів-іноземців.

Американські університети – це інкубатори та лабораторії демократії. Як відмітив Річард Стенгел, вища освіта являється однією із головних

американських активів, освітні інститути – лабораторіями демократії, а знання англійської мови необхідне для успіху в глобальній економіці [51].

Майбутні лідери зі всього світу отримують американську освіту, в результаті чого у них виробляється якщо не симпатія, то емпатія по відношенню до американського народу, його досягненням, країні, системі, цінностям. До прикладу, говорячи про сусідніх з Росією країн – стратегічних партнерів, щороку 60 тис. китайських студентів навчаються в США по стипендіям уряду КНР; з 1993 року більше 6500 казахів пройшли навчання по президентській програмі РК «Болашак», більшість з них в США та Великій Британії [52]. При чому США успішно капіталізують даний ресурс: щороку іноземні студенти приносять до казни США 30 млрд. доларів. Крім того, США пропонують освітні програми не тільки на своїй території, а також активно створюють мережу філіалів американських університетів за межами держави (American University – у Вірменії, Азейбарджані, Болгарії, Казахстані, Киргизії, Марокко, Йорданії, ОАЕ – Шарджа та Дубай) [53].

Важливою частиною використання у публічній дипломатії США досягнень американської вищої освіти є програми міжнародних обмінів - проекти для майбутніх лідерів (стипендії Fulbright, International Visitor Leadership Program; American Council of Young Political Leaders - ACYPL, Study of US Institutes for Student Leaders - SUSI, International Leaders in Education Program – ILEP/IREX, Hubert H. Humphrey Fellowship), і навіть спеціалізовані програми різної аудиторії, наприклад проекти зарубіжних письменників, бізнесменів, жінок, вчителів - The International Writing Program (IWP), Salzburg Global Seminar, FORTUNE/US State Department Global Women's Mentoring Partnership, Teaching Excellence and Achievement Program (TEA)/IREX. Важливим є той факт, що випускниками американських програм обміну, котрі куруються Держдепартаментом, є 75 нобелівських лауреатів та 450 глав держав [54].

Також посольства США в 60 країнах світу підтримують масові відкриті курси дистанційного навчання (так звані Massive open online courses – MOOCs), тематика яких присвячена різним аспектам - від підприємництва до інженерії

(science, technology, engineering and mathematics - STEM), провайдерами яких є такі освітні платформи як Coursera, edX, Udacity, Open CourseWare [55].

Просування навчання та викладання англійської мови по всьому світу являє собою невід'ємну частину роботи американського зовнішньополітичного відомства. Одна з найбільш успішних програм в цій сфері – мікрогрантова програма «Access», орієнтована на 13-20 річну молодь з країн з несприятливими умовами розвитку, учасниками якої з 2004 року стали близькому 95 тисяч студентів з 85 країн [56].

Важливим інструментом публічної дипломатії в іноземних державах є американські центри (American Spaces, Centers, Corners), котрі функціонують при посольствах, в рамках яких виступають спікери, котрі розповідають різні теми – від джазу до гастродипломатії. Також 400 центрів Держдепартаменту в 170 країнах пропонують консультації з питань навчання в США – так званий «проект Education USA» [57].

Водночас, як зазначалося вище, існує проблема обмеженого доступу до подібних центрів, оскільки найчастіше вони знаходяться на території посольств США. Крім того, в цифрову епоху досить складно так обладнати ці центри, щоб люди щодня в них приходили: якщо раніше було достатньо організувати їх на кшталт бібліотек, то тепер, коли багато ресурсів доступні в електронному вигляді, слід створювати нові ініціативи. У цій ситуації необхідне нешаблонне мислення, наприклад у Джакарті американський центр відкрили у найбільшому торговому центрі, і, хоча перші кілька років цей проект мав величезний успіх (експонентне зростання відвідувачів), згодом ефект від його новизни був нівельований [48].

Тому сьогодні, як ніколи, актуальна фраза колишнього глави Інформаційного агентства США Едварда Мероу, одного з основоположників американської публічної дипломатії, про те, що головне – пройти постанні декілька кроків на зустріч іноземній аудиторії. В США це не завжди виходить, проте профільні експерти, котрі працюють в більшості випадків в Центрі публічної дипломатії Південнокаліфорнійського університету та в Школі права і дипломатії ім. Флетчера Університету Тафтсу, Інституті публічної дипломатії

політики ім. Бейкера Університету Райса, активно займаються питанням вивчення та впровадження кращих світових практик для досягнення поставлених цілей.

Як зазначалося раніше, дві погано поєднані задачі американської публічної дипломатії – залучення союзників та протидія суперникам – призводить до дисбалансу в управлінні даним зовнішньополітичним інструментом.

Говорячи про російський напрям у публічній дипломатії США, вкрай перспективною бачиться «друга доріжка» дипломатії, яка б вплинула на формування заходів довіри між двома країнами. Авторитетні центри США заявляють про готовність до діалогу з Росією з питань публічної дипломатії. Як зазначав Генрі Кісінджер у своїй «примаківській лекції» у Фонді Горчакова, сьогодні загрози частіше виникають від розмивання державності та зростаючої кількості неконтрольованих територій, з якими не в змозі впоратися жодна держава, що потребує суттєвої кооперації між Росією, США та іншими державами [48] , [58].

З Російського боку також є запит на подібні дискусії по лінії аналітичних центрів, підтвердженням чого можуть бути такі формати, як організовані ICSEMB ім. Е.М Примаркова «Примарковские чтения», котрі зібрали провідних міжнародників зі всього світу; зустріч на острові Бойсто, резолюції, котрі взяті за основу Мінських домовленостей; проект «Євроатлантична ініціатива в сфері безпеки», націлений на розроблення пропозицій стосовно нової архітектури безпеки у євроатлантичному просторі; зустрічі групи «Ельба», створеної для обговорення важливих аспектів російсько-американських відносин. Екстрені дискусії про подібні відносини відкривають більші можливості для публічної дипломатії як Росії, так і США.

Задача дипломата – набувати друзів для своєї країни, це відноситься і спеціалістів в області публічної дипломатії. Задача американських дипломатів в XXI столітті – зробити американську мрію своєю для мільярдів людей по всьому світі. Американська економічна система, досягнення в сфері бізнесу, високих технологій – позитивно впливають на формування іміджу США, тим

самим забезпечуючи сприятливе середовище для американської публічної дипломатії. Пошук самими США національного консенсусу по пріоритетним зовнішньополітичним питанням ускладнюють роботу американської публічної дипломатії. Проте варто відмітити, що інструментарій, який використовується США в даній сфері, американські досягнення та невдачі, успіхи та прорахунки можуть мати інтерес для вітчизняних дослідників та дипломатів, котрі займаються проблематикою публічної дипломатії.

РОЗДІЛ 3. ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ КОСМІЧНОЇ ДЕРЖАВИ

3.1 Космічна держава: суть та основні характеристики

Космос залишається одним з головних двигунів технічного прогресу і доступний лише небагатьом країнам, які мають необхідну науково-індустріальну базу та фінансування. Розробки космічної галузі безпосередньо впливають на життя кожної людини, визначають образ країни у світі і формують основи економіки майбутнього. Підкорення космосу відкриває перед країнами нові перспективи, які дозволяють зміцнити свої позиції на правах світової держави. Це не лише питання престижу, а й спосіб убезпечити себе від політичної та фінансової нестабільності. Однак розвиток космічної галузі потребує великих витрат та значних капіталовкладень, а також присутності компетентних фахівців. Незважаючи на це, завдання може бути посильним не тільки для розвинених держав, а й для країн третього світу. Сьогодні за першість бути космічною державою борються США, Росія та Китай, але уряди інших країн також заявляють, що готові підкорювати космос і посилено працюють над створенням космічних апаратів. У зв'язку з тенденцією, що виникла, визначилися і основні гравці в космічній гонці. Тому, космічна держава - це практично офіційне найменування тієї країни, яка має власні ракети-носії, власні супутники, може виводити їх на орбіту і власний космодром.

За історію його освоєння, починаючи з 4 жовтня 1957 р., коли СРСР першим у світі розробив, організував і здійснив успішний запуск штучного супутника Землі, до космічного змагання долучилося лише 10 держав: США, Китай, Європейський Союз (статистика з блоку ведеться без розбивки по країнах), Індія, Японія, Іран, Республіка Корея, Ізраїль, КНДР та Австралія. До речі, Австралія робила успішні запуски в 1967-1971 рр., але потім місцева космічна програма була згорнута.

Космічна політика США

23 березня 2018 року президент США Дональд Трамп затвердив оновлену Національну космічну стратегію країни. 18 червня того ж року він дав більш конкретну вказівку Пентагону створити Космічні сили як повноцінний шостий за рахунком бойовий вид збройних сил країни, зробивши при цьому акцент на небезпечності, щоб лідерами в космосі були Росія та КНР. 20 грудня 2019 було оголошено про початок створення Космічних сил США. А 9 грудня 2020 року Вашингтон додатково проголосив нову Національну космічну політику [87].

У цих установах було оголошено про принципові погляди американського військово-політичного керівництва стосовно космічного простору. По-перше, про те, що США мають намір одноосібно домінувати у космосі. По-друге, про те, що у космічному просторі вони мають підтримувати «світ із позиції сили».

3.2 Публічна дипломатія космічної держави

Нині глобалізація та швидкий розвиток космічних технологій створюють підґрунтя для виникнення нового виду публічної дипломатії, а саме – космічна дипломатія. Сам термін космічна дипломатія має два значення :

1. Формулювання та реалізація практичних ініціатив задля збереження інтересів держави у космосі.
2. Мистецтво домовлятися про мирне співіснування у космосі для майбутнього людства.

Ці два визначення яскраво дають зрозуміти, що космічна дипломатія – повинна займати важливе місце у стратегії зовнішньої політики держави. Оскільки відповідно до договору про принципи діяльності держав стосовно використання та дослідження космічного простору, включаючи також Місяць та інші небесні тіла не належать національному присвоєнню шляхом проголошення в ньому національного суверенітету.

Зоряні війни – на сьогодні це вже не просто популярний сюжет американського фільму, який створила американська індустрія кіно. Це дійсно реальні дії сьогодні та плани на найближче майбутнє найпотужніших країн світу та Сполучених Штатів Америки в тому числі. Наразі стрімким чином розвивається мілітаризація в космосі, адже як вважають аналітики, тільки завдяки перемозі в космосі може бути досягнута глобальна перемога на Землі.

Стрімкий розвиток сучасних технологій, нестабільна військова й політична ситуація, агресивна політика деяких держав, а також багато інших чинників вплинули на створення тієї реальності, де відбувається протистояння в космічному просторі.

Космічна галузь розвивається дуже швидко, а Сполучені Штати Америки є провідною державою в сфері освоєння космосу. Величезний бюджет, який держава виділяє на довготривалі програми з дослідження Марсу та Європи, вказує на те, що Вашингтон є зацікавленим у стратегічних дослідженнях, які наразі можуть не мати миттєвого ефекту, але дадуть чималі результати у майбутньому. При цьому для того, щоб досягнути короткострокові цілі, до прикладу: розробка багаторазових космічних кораблів, спроможних виходити на навколосезну орбіту, уряд вирішив довірити приватним компаніям. До прикладу, запуск ракети Falcon 9, який відбувся 22 грудня компанією Space X Ілона Маска. У грудні космічна ракета вивела на орбіту 9 супутників зв'язку, проте подією було навіть не те, що ракету не вдалося відправити в космос, а те що вона унікально приземлилася. Оскільки до цього, ще нікому не вдалося створити космічний човен, який би зміг вдало та безпечно повернутися на Землю після виконання поставлених для нього завдань в космосі. Це значно підвищувало ціну космічних експедицій, тому що ціна найдешевшого

ракетного двигуна дорівнює 11 мільйонів доларів, тобто разом із ціною самої ракети багаторазові шатли економлять чималі кошти. Не дарма більше 1 мільйона доларів у бюджеті НАСА передбачено в підтримку комерційної космонавтики [88].

Зараз квиток на шестимісний човен Virgin Galactic, який до речі ще не створений, вартує 250 тисяч доларів. Планується, що він перебуватиме майже три на орбіті Землі та дозволить пасажиром відчувати невагомість, проте прогножують, що ціна знизиться в тому випадку, коли конкуренти почнуть створювати нові пропозиції. На думку фахівців-аналітиків, підвищення інвестицій держави у космічні програми, дасть змогу пришвидшити ріст економіки Сполучених Штатів Америка, яка й так досить активно розвивається [88].

NASA – національне управління з повітроплавання та дослідження космічного простору – найбільше відомство у світі, що відповідає за розробку та експлуатацію космічних програм Америки. У 1958 році компанія NASA була однією з перших, хто наважився почати освоювати космос і створювати космічний корабель: станція Skylab і програма «Аполлон». На поточний період NASA займається двома найбільш важливими та глобальними проектами: Commercial Crew Program і Beyond Low Earth Orbit Program [88].

Також в їхньому арсеналі налічується безліч безпілотних проектів, присвячених зондуванню Землі та Сонячної системи. Сьогодні NASA виділяє величезні кошти на дослідження, присвячені вивченню Марса та Сатурна, та паралельно продовжує підтримувати проект Messenger (Mercury Surface, Space Environment, Geochemistry and Ranging). Проект є автоматичною міжпланетною станцією, призначеною для дослідження Меркурія [88].

Після того, як у 2013 році Китай знищив власний супутник прямо в космосі, світові держави зрозуміли, що ціллю наземної ракети міг стати і їхній один або кілька супутників. При цьому вести війну нового покоління без засобів зв'язку та спостереження, робота яких залежить від пристроїв у космосі, неможливо. Немає сумнів, що деякі розробки НАСА знайдуть своє використання і в Пентагоні. Втім, краще нам про них ніколи не дізнатися [88].

Агресія Росії проти України продемонструвала, що на політичній карті світу з'явилася держава, яка не зв'язує себе жодними домовленостями чи міжнародним правом. Що заважає Москві, заперечивши Будапештський меморандум та Статут ООН, знехтувати Договором про космос від 1967 року та розмістити в небі ядерний арсенал або іншу зброю масового знищення? Наразі Російська Федерація заледве може здійснити це технічно, адже її ракетносії вперто відмовляються літати, але для врівноваження геополітики на цю бодай потенційну дію має бути передбачений ефективний запобіжник.

Тому, таке явище як космічна дипломатія – обов'язково повинно функціонувати в міжнародному середовищі. Оскільки вміння взаємодіяти та впливати на інших держав в середовищі, яке не належить нікому – ще те мистецтво.

3.3. Вплив космічного статусу США на публічну дипломатію

Публічна дипломатія – традиційний інструмент просування «м'якої сили» держави [105, р. 100]. Фігура президента історично відігравала значну роль у розвитку даного напрямку, наприклад, образ Б. Обама був зведений у статус національного бренду, запозичений публічною дипломатією та інтегрований в елементи «м'якої сили»: промови президента були широко трансльовані, а саме зображення було включено в стратегію «нового початку» [106].

За часи президенства, Д. Трамп став ще більш медійною особистістю, ніж його попередник. Однак, на відміну від Б. Обама, він ізолював свою медіа присутність, сфокусувавши його в мережі Твіттер, тим самим протиставивши себе не лише засобам масової інформації, а й усій сфері публічної дипломатії: на відміну від Б. Обама, чий цінності були злиті із загально американськими та транслювалися єдиним потоком, цінності Д. Трампа були опозиційні останнім [104]. У зв'язку з цим початок його президентського терміну поставило безліч питань про те, як публічна дипломатія та його політична лінія уживатимуться разом [107]. Безумовно, каналам мовлення і раніше доводилося

підлаштовуватися під лінію президента, наприклад, у ситуації з війною в Іраку, проте ніколи політична активність не була настільки блискавичною за часом публікації, непередбачуваною і не охоплювала такий обсяг цільової аудиторії, як пост Д. Трампа в мережі Твіттер [104].

У результаті механізм публічної дипломатії був змушений дистанціюватися та вибудовувати паралельне інформаційне поле. Особливо гостро це питання постало для Агентства США з глобальних медіа (раніше Рада керуючих з питань мовлення): згідно з реформою, реалізованою наприкінці другого терміну адміністрації Б. Обами, дане відомство, а отже, весь механізм закордонного мовлення США був підпорядкований президенту, однак, зважаючи на відсутність зацікавленості Д. Трампа, він продовжив функціонувати відокремлено, просуваючи контрпропагандистський наратив у рамках імпульсу, заданого попередньою адміністрацією: пріоритетною цільовою аудиторією програм з 2014 р. було позначено російськомовне населення країн Європи та Євразії. Так, наприклад, до 2017 року закінчився процес створення цілодобової російськомовної мережі мовлення «Сьогодні», що працює через супутникові мережі та Інтернет, а охоплення аудиторії збільшилося з 0,1-0,3% у 2013 р. до 6,4% населення. 2019 [108]. Крім цього, було розширено мовлення у країнах Балканського півострова, а також у країнах колишнього Радянського Союзу. Особливу увагу при цьому було приділено Грузії, Україні, Молдові як найуразливішим перед російським впливом [109, р. 181-183], [104].

У квітні 2020 р. представники Білого Дому виступили проти одного з основних каналів мовлення – «Голосу Америки» – зі звинуваченням його у трансляції позиції противників США, а не власної держави [110]. Ми можемо припустити, що ця подія пов'язана з початком нових передвиборних перегонів у США і буде ознаменовано все більшим ухилом каналів у бік президентської позиції, однак на даний момент ми лише можемо відзначити, що балансування між лінією президента та власною лінією є відмінною рисою розвитку міжнародних ЗМІ. США.

Саме безініціативність Трампа стала поштовхом до активізації прихильників публічної дипломатії в Конгресі США. Завдяки цьому обсяг проектного фінансування залишився на тому ж високому рівні: наприклад, на розвиток мовлення на зарубіжні країни у 2018 р. Конгрес США виділив 803 млн дол. проти 685 млн дол., запитаних урядом [108, с. 1]. Подібна ситуація відображається і в інших сферах розвитку. Загальний бюджет публічної дипломатії у 2018 році склав 2,19 млрд доларів. Експерти зазначають, що, незважаючи на відносне зростання в порівнянні з попереднім роком, ця сума не відображає реальних потреб держави для її розвитку: Порівняно з бюджетом 1986 року, який при цьому інфляція склала 2,1 млрд доларів, фінансування зросло лише на 85 млн доларів, тоді як охоплення аудиторії зросло на 2,5 млрд осіб [109, с. 3]. Крім того, за ініціативою Конгресу США був прийнятий закон про відновлення членства США в Міжнародному бюро виставок [111]. На поточний момент заплановано участь США у двох виставках: Буенос-Айрес (2023) і Осака (2025). Подібні виставки допомагають демонструвати публіці нові технології, досягнення та привабливі сторони держави: «...архітектура та дизайн інтер'єру павільйону відобразатимуть американський прогрес, винахідливість та інновації у соціальній, фізичній та механічній мобільності, у торгівлі та мистецтві» [104]. Додатково Вашингтон подав заявки на проведення виставок на території США у 2027 чи 2030 р. [109, р. 28-29]. Повернення до проведення та участі у міжнародних виставках є одним із прикладів звернення США до практик, що довели свою ефективність у часи «холодної війни», і це також є одним із трендів сучасної публічної дипломатії. Аналогічні тенденції простежуються і у розвитку механізму закордонного мовлення США: інформаційні програми та контрпропаганда знову стали пріоритетом американської політики, а Європа знову оголошена майданчиком інформаційного протистояння з Росією.

Таким чином, незважаючи на те, що постать Д. Трампа стала викликом публічній дипломатії США, її розвиток загалом продовжився за рахунок активізації прихильників даного напрямку в Конгресі, а також вектора, закладеного наприкінці другого президентського терміну Б. Обама. На передові

позиції стали виходити практики, що показали свою ефективність у роки холодної війни, а весь механізм був змушений балансувати між лінією президента і традиційними цінностями [104].

Публічна дипломатія Р. Тіллерсона

Держсекретар Р. Тіллерсон дотримувався схожої з Д. Трампом лінії у сфері публічної дипломатії, у зв'язку з чим характеристиками періоду його перебування на посаді держсекретаря є: низька зацікавленість представників виконавчої влади у розвитку публічної дипломатії, відсутність ініціатив та нових проектів у галузі освіти та культури сторони Державного департаменту, прогалини у кадровій політиці, відсутність стратегії розвитку та чітких механізмів моніторингу ефективності програм, розвиток публічної дипломатії під егідою Конгресу США та завдяки ініціативам керівників окремих відомств [104].

Важливою подією на даному етапі стала затримка траншу на розвиток публічної дипломатії від Міністерства оборони, виділена Конгресом на розвиток механізму відстеження та боротьби з дезінформацією, зокрема в рамках інформаційного протистояння з Росією [112]. Виділені наприкінці 2016 р. \$80 млн не були затребувані держсекретарем для передачі відповідному відомству, що спільно з планами щодо скорочення загального бюджету Державного департаменту ілюструє небажання уряду розвивати цю сферу. Лише у 2018 р. ситуація вирішилася на користь переказу грошових коштів. Крім цього, були представлені плани щодо скорочення бюджету апарату [113].

Публічна дипломатія М. Помпео

Прихід на посаду державного секретаря М. Помпео кардинально позначився на розвитку досліджуваної галузі: новий держсекретар не тільки висловив зацікавленість у розвитку медіакомунікацій Держдепартаменту, а й схвалив реформу відділу Держдепартаменту у зв'язках з громадськістю, а також став першим чинним держсекретарем, який завів свій особистий - Акаунт, зайнявши цей пост [114].

Однією з найбільш значущих подій на даному етапі стало злиття двох відділів Державного департаменту – Бюро міжнародних інформаційних

програм та Бюро зв'язків з громадськістю до єдиного Бюро зв'язків із глобальною громадськістю. Ця реформа була позначена найбільшою у Держдепартаменті за останні 20 років [115]. Її реалізація стала можлива завдяки внесенню поправок до закону Сміта-Мундта у 2013 р. [116], які скасували заборону поширення пропаганди на населення США. Цю реформу можна інтерпретувати як черговий виток створення механізму контрпропаганди, оскільки тепер державні освітні проекти, наприклад, у сфері підвищення медіаграмотності, будуть поширені і населення США [104]

Відмінною рисою механізму публічної дипломатії стала зростання аналізу зворотного зв'язку від цільової аудиторії або, висловлюючись в термінах Н. Кулла, – компонента "listening" [117, р. 125]. Так, у 2019 р. вперше з 2016 р. було переглянуто систему моніторингу ефективності програм та впроваджено нові методи збору та аналізу даних [109, р.157]. Крім цього, у 2019 р. було також запроваджено нові технології з модернізації системи менеджменту всередині Держдепартаменту [104].

У грудні 2018 р. було анонсовано новий для публічної дипломатії напрямок: підвищення охоплення аудиторії у країнах Африки. Причинами такого повороту є те, що африканське населення – наймолодше у світі, а отже, воно є ключовою аудиторією проектів у галузі просування американської моделі освіти, політичного устрою тощо. Програми цієї групи включають проведення культурних та освітніх заходів в «Американських центрах», видачу стипендій, а також студентські обміни і т.д. [104]. Наприклад, у рамках проекту «Панафриканська програма молодіжного лідерства» африканська молодь віком від 15 до 18 років, а також педагоги з понад 40 африканських країн отримали можливість тритижневого навчання в США основ громадянської освіти та лідерства [104]. Орієнтаційні програми для молоді на користь ознаки, характерної для публічної дипломатії, оскільки вона відображає мету Вашингтона не просто залучити до спілкування існуючу еліту, а підготувати новий шар лояльної молоді до розвитку більш дружніх відносин з Сполученими Штатами. Держави в майбутньому.

Окремим напрямком, який отримав додаткові стимули до розвитку, є підтримка жінок по всьому світу: так, у лютому 2019 р. під ініціативою Білого Дому було запущено «Програму глобального розвитку та процвітання жінок», метою якої є охоплення близько 50 млн. жінок у всьому світі до 2025 [118]. У рамках цього проекту вже були реалізовані перші ініціативи, так, у березні 2019 р. було запущено «Академію для жінок-підприємців», націлену на навчання основ ведення бізнесу жінок з 26 країн, переважно з регіону Латинської Америки [119]. Таким чином, напрямок, який отримав широку підтримку в період адміністрації Б. Обами, знову став займати пріоритетні позиції в публічній дипломатії США.

Нарешті, на особливу увагу заслуговує розвиток контрпропагандистського спрямування в рамках Центру глобального залучення – відділу Держдепартаменту, мета якого – моніторинг джерел дезінформації в Інтернеті та розробка технології для протидії. У травні 2018 р. в рамках Центру було запущено проект Tech Demo Series (Серії демонстрації технологій), під час якого відбувається обмін технологіями у сфері боротьби з іноземною пропагандою між експертами Держдепартаменту, представниками бізнесу, академічного середовища тощо. Аналогічна співпраця також реалізується на міжнародному рівні – проект Tech Challenges (Техновизови). Нарешті, у межах робочої групи Technology Testbed (Тестування технологій) ефективність розроблюваних технологій перевіряється на короткострокових моделях [120].

Особливу роль механізми займають відомства, відповідальні моніторинг російської політики. Так, Цільова група з іноземного впливу займається відстеження фейкових акаунтів у соціальних мережах, а також забезпечує кібербезпеку у виборчому процесі [114, р. 9]. Крім цього, робочу групу з протидії російській політиці створено й у Міністерстві внутрішньої безпеки, переважно вона сфокусована на роботі з інфраструктурою виборчої системи. Зрештою, особлива посада – Старший радник з російських згубних дій та тенденцій – була створена у відділі Держдепартаменту у справах Європи та Євразії для координації політики у цій галузі [104].

Таким чином, у період перебування М. Помпео на посаді держсекретаря публічна дипломатія США була поширена на країни Африки, були розширені програми мовлення в Європі, було представлено нові відомства в рамках інформаційного протистояння з Росією, а також запроваджено нові методики оцінки проектів публічної дипломатії. Серед тенденцій були виділені орієнтації програм на молодь та жінок.

Підсумовуючи висновки дослідження, зазначимо, що одним із головних внутрішніх викликів сучасної публічної дипломатії США є постать Д. Трампа, який зосередив свою особисту політичну лінію на Twitter, тим самим ізолюючи себе від публічної дипломатії як механізму просування «м'якої сили» держави та протистояння власним цінностям по всій країні. У зв'язку з цим вирішальну роль у розвитку цієї сфери в даний час відіграє держсекретар, а, отже, публічну дипломатію адміністрації Трампа можна розділити на два періоди: розвиток, а отже – прогалини в кадровій політиці, відсутність ініціатив Держдепу тощо. Головним тригером розвитку на цьому етапі став Конгрес США. Другий етап пов'язаний з діяльністю нового держсекретаря М. Помпео. На відміну від Р. Тіллерсона, М. Помпео став каталізатором розвитку території, що розглядається: таким чином були закладені нові вектори розвитку, зокрема в африканських країнах, посилено вже існуючі програми, наприклад, у сфері зміцнення ролі жінки в економіці та політиці, крім того, була проведена реформа Держдепартаменту, яка започаткувала новий виток формування контрпропагандистського механізму всередині США, а також нові системи моніторингу запроваджено ефективність публічної дипломатії та програм управління в рамках Держдепартаменту [104].

ВИСНОВКИ

Як результат дослідження необхідно зазначити, що дипломатія космічної держави в інформаційну добу – це, безумовно, публічна дипломатія. Традиційна дипломатія й військові методи поступово відходять у минуле (хоча і не зникають зовсім).

Урядам для реалізації їхніх інтересів потрібно переконувати громадян інших країн, щоб впроваджувана політика була успішною. Ця діяльність не може бути «випадковою» – так само, як і для зовнішньої політики, оборони, торгівлі й розвідки, уряду потрібна спеціальна структура, що публікуватиме національні інтереси та ідеали на зовні.

Публічна дипломатія є ключем до мирних змін та демократичних реформ. З'являються країни, які хочуть йти демократичним шляхом. Але часто їм не вистачає необхідних знань, ресурсів та працюючих демократичних інститутів. Публічна дипломатія може все це забезпечити, особливо зважаючи на величезний історичний досвід США в такій діяльності.

Освітні та культурні обміни є центральним елементом публічної дипломатії у інформаційну добу. Комісія зазначає, що «супутникове телебачення та мандри реактивними літаками (jet travel) стиснули час та простір, створити ілюзію розуміння. Але атитюди у більшості своїй виробляються повільно та по зростаючій». Це можуть забезпечити лише культурні та освітні обміни, що працюють на довгострокову перспективу. Тому публічна дипломатія необхідна у взаємозалежному світі.

У сфері міжнародних відносин важливе місце посідає культурна дипломатія, яка поєднує методи, форми, засоби класичної та публічної дипломатій. Проте однозначного трактування терміна нині не існує. З одного боку, культурна дипломатія – сфера дипломатичної служби, спрямована на використання культури для цілей зовнішньої політики держави, а з іншого – сфера міжкультурного діалогу, котра не обмежується дипломатичними заходами.

У роботі було встановлено ступінь впливу космічного статусу держави на публічну дипломатію, а також визначено та охарактеризовано, що історичними етапами становлення та розвитку дипломатії є дипломатія давнього світу, дипломатія Вестфальської системи міжнародних відносин та поява принципу суверенітету, дипломатія Віденської системи міжнародних відносин та боротьба за поділ світу, дипломатія та міжнародні відносини в період Першої світової війни та після неї, дипломатія в період Другої світової війни та у період холодної війни дипломатія після розпаду соціалістичної системи. Було охарактеризовано основні різновиди дипломатії та досліджено, що основними особливостями публічної дипломатії США є її багатовекторність та гнучкість. За реалізацію публічної дипломатії може відповідати як державна структура, так і приватна компанія, а також і особистість. Встановлено, що формами публічної дипломатії є: освітня та наукова дипломатія, дипломатія міжнародної допомоги /грантова дипломатія, культурна дипломатія та космічна дипломатія.

Публічна дипломатія США включає в себе два компонента, залучення союзників (в основному через освітні та культурні програми) та протидія загрозам – екстремізму і зарубіжній пропаганді. Хоча й публічна дипломатія США реалізується державними структурами, великий вплив на неї має два фактори – американська зовнішня політика та національний бренд США. Нами було досліджено роль публічної дипломатії у реалізації зовнішньої політики Сполучених Штатів та встановлено, що основними зовнішньополітичним завдання публічної дипломатії Америки є:

- Покращення іміджу держави на міжнародній арені.
- Вплив на еліту зарубіжних держав, в основному на ту частину, котра приймає рішення.
- Створення сприятливого економічного клімату для Сполучених Штатів Америки закордоном.

Також було визначено, що «космічна держава» – це практично офіційне найменування тієї країни, яка має власні ракети-носії, власні супутники, може виводити їх на орбіту і власний космодром, якою і є США. Було визначено, що космічний статус США впливає на їхню публічну дипломатію, оскільки їхня

першість у сфері космосу впливає на імідж держави та загалом місце на світовій арені.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що США мають давню історію щодо публічної дипломатії. Кожен глава держави проводив різну політику публічної дипломатії, яка в той період була актуальною. Публічна дипломатія, в тому числі і американська, тісно пов'язана з національними інтересами та національною безпекою, тому американська публічна дипломатія покликана «реалізувати зовнішньополітичні задачі США, просувати національні інтереси та закріплювати національну безпеку шляхом інформування і впливу на закордонну аудиторію, розширюючи та укріплюючи зв'язки народу та уряду США з громадянами інших держав». Зусилля США в області публічної дипломатії включають в себе взаємодію з іноземною аудиторією, культурну дипломатію, академічні та освітні гранти, програми міжнародних обмінів, а також інформаційна протидія міжнародному тероризму.

Завдячуючи досвіду Сполучених Штатів Америки в сфері публічної дипломатії можемо стверджувати, що публічна дипломатія космічної держави та її світова практика може слугувати для нашої держави як орієнтир для подальшого розвитку публічної дипломатії та побудови стратегії публічної дипломатії української держави, про що засвідчує Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021-2025.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вступ до основних понять дипломатії. *Studies*. веб-сайт. URL:<http://studies.in.ua/diplomatiya-ukrainy-seminary/1294-vstup-do-osnovnihponyat-diplomaty.html>(дата звернення 09.10.2021).
2. Dupuis Ch. Coursdela Haye. 1924. 136 p.
3. Рудюк С.М. Український військовий аташат в минулому і сьогодні : науковий вісник Дипломатичної академії України. Київ 1999. № 2. 132-134 с.
4. Макаренко Є.А. Віртуальна дипломатія: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2010. 302 с.
5. Кулік С. «Електронна дипломатія. Початок». *Інформація для всіх*. веб-сайт. URL: <http://www.ifap.ua/library/book532.pdf>. дата звернення 11.10.2021).
6. Grech O. VirtualDiplomacy. DiplomacyoftheDigitalAge. 2012 веб-сайт. URL: <http://uscpublicdiplomacy.org/pdfs/Grech.pdf>(дата звернення 10.05.2020).
7. Современнаяэкономическаядипломатия. *Актуальныепроблемыэкономики*. 2009 веб-сайт. URL: http://www.dec.lv/mi/Baranay_Pavol.pdf(дата звернення 11.10.2021).
8. Дегтерев Д. А. Мікро- і макроекономічна дипломатія. Теорія і практика: Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу, наукових співробітників та аспірантів за підсумками НДР 2007 року, Санкт-Петербурзький державний університет економіки і фінансів, 2008. 225 с.
9. Мавланов И.Р. Экономическая дипломатия: Учеб. Пособие. Москва: ООО Издательство «Аспект Пресс», 2016. №17, 34-36 с.
10. Нестерович В.Ф. Іноземне мовлення США у системі американської публічної дипломатії *.Наукова бібліотека. Право*. 2016. № 7-8. веб-сайт. URL:file:///C:/Users/38098/Downloads/viche_2016_7-8_14.pdf(дата звернення 12.10.2021).

11. Структура публічної дипломатії. веб-сайт. URL: http://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/529/1/struktura_pd.pdf(дата звернення 14.10.2021).
12. Наливайко Максим. «Космічна Америка: Марс, Європа і «зоряні війни» веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/1938305-kosmichna-amerika-mars-evropa-i-zoryani-viyni.html>дата звернення (15.10.2021).
13. Історія дипломатії : навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021.
14. Gilboa E. Searching for a theory of public diplomacy. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 2008. Vol. 616, No. 55. P. 55-77
15. Кукалець О. Є. Публічна дипломатія в теорії міжнародних відносин. *Серія «Міжнародні відносини»*. Вип. 5. 2020 р. с. 141-147.
16. Минасян Н. Концепція «м'якої сили» в контексте теорій міжнародних відносин. 21-й Век. 2017. №3. С. 35-42
17. Routledge handbook of public diplomacy / N. Snow, P. M. Taylor, ed. Abingdon: Routledge, 2009. 382 p.
18. Gilboa E. Searching for a theory of public diplomacy. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. 2008. Vol. 616, No. 55. P. 55-77
19. Leonard M., Stead C., Smewing C. Public diplomacy. London: The Foreign Policy Centre, 2002. 183 p
20. Nye, J. S Soft power. The means to success in world politics. New York: Public Affairs, 2004. 130 p
21. Nye J. S. Bound to lead: the changing nature of American power. New York: Basic Books, 1991. 336 p
22. Матвеев В.М. Дипломатическая служба США. М: Международные отношения, 1987. С. 18.
23. Гавриленко І. І. Геополітичний вимір публічної дипломатії США. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2014. № 3. С. 25–38.

24. Зінченко А. Л. Історія дипломатії: Від давнини до нового часу. Київ : РВЦ «Проза», 2005. 559 с.
25. Місюк І. Ю. Роль неурядових організацій у реалізації громадської дипломатії США. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців». Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2011. С. 180–184.
26. Новакова О. В. Роль міжнародних неурядових організацій в реалізації концепції сталого розвитку. Політологічні записки. 2013. № 7. С. 1–10.
27. Руднева В. Публічна дипломатія: теоретичні основи застосування нової інформаційно-комунікаційної технології в державному управлінні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 1. С. 147–153.
28. Nicholas J. Cull. Public Diplomacy: Foundations for Global Engagement in the Digital Age. Polity, 2019. 272 p.
29. *Goldberg Jeffrey*. The Obama Doctrine // The Atlantic. 2016. №4 // веб-сайт. URL: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/> (дата звернення 25.10.2021).
30. *Wang Jay*. Seeking Emotional Truth in Public Diplomacy // веб-сайт. URL: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/seeking-emotional-truth-public-diplomacy> (дата звернення 25.10.2021).
31. *Богатуров А.Д.* Международные отношения и внешняя политика России: Научное издание / А.Д.Богатуров. М.: Аспект Пресс, 2017. С. 259.
32. *Великая А.А.* Рецензия доклада немецкого отделения Фонда Маршалла (США) «Пересматривая восточное направление европейской политики соседства» // веб-сайт. URL: <http://gorchakovfund.ua/news/16544> (дата звернення 26.10.2021).
33. Remarks by the President on the Middle East and North Africa. May 19, 2011 // веб-сайт. URL: [URL:https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-](https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-)

[office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-afric](https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-afric) (дата звернення 26.10.2021).

34. Public Diplomacy and National Security - Lessons Learned for the Next Administration // веб-сайт. URL: <https://www.csis.org/events/public-diplomacy-and-national-security-lessons-learned-next-administration> (дата звернення 26.10.2021).

35. Bureau of Educational and Cultural Affairs // веб-сайт. URL: <https://eca.state.gov/about-bureau> (дата звернення 26.10.2021).

36. Bureau of Public Affairs // веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/r/pa/> (дата звернення 26.10.2021).

37. Bureau of International Information Programs // веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/r/iip/> (дата звернення 26.10.2021).

38. Global Engagement Center // веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/r/gec/index.htm> (дата звернення 26.10.2021).

39. Policy Planning and Resources for Public Diplomacy and Public Affairs // веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/r/ppr/> (дата звернення 26.10.2021).

40. 2016 Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting // веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/pdcommission/reports/2016/index.htm> (дата звернення 26.10.2021).

41. Kristof F. However Much Trump Spends on Arms, We Can't Bomb Ebola // The New York Times. March 2, 2017 // веб-сайт. URL: https://www.nytimes.com/2017/03/02/opinion/however-much-trump-spends-on-arms-we-cant-bomb-ebola.html?_r=0 (дата звернення 26.10.2021).

42. Цветкова Н.А. Наследие Президента Обамы в области публичной дипломатии США. веб-сайт. URL: <http://gorchakovfund.ua/news/20161> (дата звернення 26.10.2021).

43. Undermining Democratic Institutions and Splintering NATO// [Електронний ресурс]: <https://foreignaffairs.house.gov/hearing/hearing-undermining-democratic-institutions-splintering-nato-russian-disinformation-aims> (дата звернення 26.10.2021).

44. *Cull Nicholas J.* What the U.S. can learn from its Cold War fight against Kremlin propaganda // [Электронный ресурс] : https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/01/13/will-steroids-help-u-s-counter-propaganda-bigger-isnt-always-better/?utm_term=.5b297a5613ab (дата звернения 26.10.2021).
45. Broadcasting Board of Governors. Middle East Broadcasting Networks // веб-сайт. URL: <https://www.bbg.gov/networks/mbn/> (дата звернения 26.10.2021).
46. Broadcasting Board of Governors. Voice of America // веб-сайт. URL: <https://www.bbg.gov/networks/voa/> (дата звернения 26.10.2021).
47. Public diplomacy and national security in 2017 // веб-сайт. URL: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/170117_Brown_PublicDiplomacy2017_Web.pdf?FaquYdWYJBGWo24kpc01vqlSW2ZcwyNf (дата звернения 26.10.2021).
48. Публичная дипломатия США в трансформирующемся мировом порядке, 2017 г. // веб-сайт. URL: <https://interaffairs.ua/jauthor/material/1864> (дата звернения 26.10.2021).
49. Public diplomacy and national security in 2017 // веб-сайт. URL: https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/170117_Brown_PublicDiplomacy2017_Web.pdf?FaquYdWYJBGWo24kpc01vqlSW2ZcwyNf (дата звернения 27.10.2021).
50. Public diplomacy and national security - Lessons Learned for the Next Administration // веб-сайт. URL: <https://www.csis.org/events/public-diplomacy-and-national-security-lessons-learned-next-administration> (дата звернения 27.10.2021).
51. *Stengel Richard.* A Message to the Public Diplomacy Community // веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/r/remarks/221768.htm> (дата звернения 27.10.2021).
52. Embassy of the Republic of Kazakhstan to the United States Bolashak scholarship // веб-сайт. URL: <http://www.kazakhembus.com/content/bolashak-scholarship#sthash.jBVPНIMR.dpuf> (дата звернения 27.10.2021).

53. *Waterbury John. Hate Your Policies, Love Your Institutions* // Foreign Affairs. January/February 2003 Issue; American University website // веб-сайт. URL: <http://www.american.edu/> (дата звернення 27.10.2021).

54. Bureau of educational and cultural affairs, the U.S. Department of State. About the Assistant Secretary // веб-сайт. URL: <https://eca.state.gov/about-bureau/about-assistant-secretary> (дата звернення 27.10.2021).

55. Bureau of educational and cultural affairs, the U.S. Department of State. MOOC camp // веб-сайт. URL: <https://eca.state.gov/programs-initiatives/mooc-camp> (дата звернення 27.10.2021).

56. Bureau of educational and cultural affairs, the U.S. Department of State. Exchange programs // веб-сайт. URL: <https://exchanges.state.gov/non-us/program/english-access-microscholarship-program> (дата звернення 27.10.2021).

57. EducationUSA // веб-сайт. URL: <https://educationusa.state.gov/> (дата звернення 27.10.2021).

58. Primakov Lecture by Henry A.Kissinger at the Gorchakov Fund in Moscow // веб-сайт. URL: <http://gorchakovfund.ru/en/news/18352/> (дата звернення 27.10.2021).

59. Волошин, Ю. О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти. К. : Логос, 2010. – 428 с.

60. Волошин, Ю. О. Проблема міждисциплінарності у визначенні категорії «інтеграція» та її роль у розвитку національного. Вісник Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 4. – С. 16–23.

61. Лобода С. М. Історія видавничої справи та редагування в персоналіях: Яків Мамонтов : навч. посіб.-хрестоматія / С. М. Лобода. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 324 с.

62. Высоцкая М.П., Назаренко А.П. Economic management in crisis conditions. Управление экономикой в кризисных условиях. Economic Development: Global Trends and National Peculiarities. Collective monograph. – Poland: “Publishing House “Baltija Publishing”, 2020. p. 30-45. веб-сайт. URL.: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/59/1142/2484-1>

63. Публічна дипломатія США в добу Холодної війни. Як США завойовували «серця і розум людей» (у дзеркалі розсекречених документів ЦРУ) : аналіт. доп. – Київ : НІСД, 2020. – 164 с.

64. Лукин А. В. Публичная дипломатия: государственная пропаганда или гражданская инициатива. Дипломатический ежегодник. 2012. С. 57–83.

65. Nicholas J. Cull. Public Diplomacy before Gullion. The Evolution of a Phrase / P. Taylor and N. Snow (eds.) The Routledge Handbook of Public Diplomacy. New York: Routledge, 2009. 382 p

66. В МЗС створено новий напрям роботи – публічна дипломатія. веб-сайт. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/43433-v-mzs-stvoreno-novij-napryamrobotipublichna-diplomatija>

67. Лінник Руслана – Перший секретар Управління публічної дипломатії МЗС України. веб-сайт. URL:<https://www.youtube.com/watch?v=INFxH-Iize0>

68. Циватий В. Публічна дипломатія: традиції, тренди та виклики (досвід і пріоритети для України). веб-сайт. URL : <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadumka/view/article/publichna-diplomatija-tradiciji-trendi-ta-vikliki-dosv/>

69. Публичная дипломатия: панды, борщ и «мягкая сила» // веб-сайт. URL: <https://www.prostranstvo.media/publichnaya-diplomatiya-pandy-borshch-i-myagkaya-sila/> (дата звернення 27.10.2021).

70. Маслій М.С. Інформаційний чинник культурної дипломатії: світова та вітчизняна практика. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики*. 2020. №5. веб-сайт. URL: http://fmv.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/Збірник_Основа5_том.pdf (дата звернення: 27.10.2021).

71. Melissen J. The New Public Diplomacy, “soft power” in International Relations / J. Mellisen. – London: Palgrave Macmillan, 2005. – 240 p

72. Gienow-Hecht J. : What Are We Searching For? Culture, Diplomacy, Agents and the State. Jessica Gienow-Hecht and Mark Donfried / J. Gienow-Hecht. – New York and Oxford: Berghahn Books, 2010. – 265 p.

73. Haigh A. Cultural diplomacy in Europe, Strasburg, Council of Europe; Sales agent / A. Haigh , 1974. – 252 p.
74. Ferguson N. Colossus: The Price of America's Empire / N. Ferguson. – New York : Penguin Press. Intro, 2004. – 384 p.
75. Topić M. Cultural diplomacy and Cultural imperialism European perspective(s), Peter Lang / M. Topić & C. Sciortino. – New York, Oxford, Wien, 2012. – 243 p.
76. Wyszomirski M. International Cultural Relations: A MultiCountry Comparison / M. Wyszomirski. – Washington, D. C. : Centre for Arts and Culture, 2003. – 67 p.
77. *Oxford Dictionaries*: “Culture: Definition of Culture in Oxford Dictionary (British & World English)”, 2015 веб-сайт. URL: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/culture> (дата звернення: 28.04.2020).
78. *Longman Dictionary of Contemporary English*, “Culture: Definition of Culture in Longman Dictionary (British & World English)”, 2015 веб-сайт. URL: [http:// www. ldoceonline.com/dictionary/culture_1](http://www.ldoceonline.com/dictionary/culture_1). (дата звернення: 28.10.2021).
79. Cummings Milton Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey / C. Milton Cummings. – Washington, D. C. : Centre for Arts and Culture, 2003. – 15 p
80. Goff P. Cultural Diplomacy / P. Goff *The Oxford handbook of modern diplomacy*. – Oxford University Press, 2013. – P. 420.
81. Statler K. The Sound of Musical Diplomacy / K. Statler // *Diplomatic History*, 2012 – 71-75 p.
82. Lee J. M. British cultural diplomacy and the cold war: 1946–61 / J. M. Lee // *Diplomacy & Statecraft*, – 1998. – 112-134 p.
83. Arndt R. T. The First Resort of Kings: American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century / R. T. Arnd. – Washington, D. C. : Potomac Books, 2005. – 602 p.

84. Rivera T. Distinguishing Cultural Relations From Cultural Diplomacy: The British Council's Relationship With Her Majesty's Government, Figueroa Press / T. Rivera. – Los Angeles: University of Southern California, 2015. – 53 p.

85. Dolan Ch. “Soft power” and Cultural Exchange: Assessing the Global Influence of U.S. hosted Higher Educational Exchange Programs (Presented at ISA-Toronto 2014) / Ch Dolan, C. Escudero веб-сайт. URL: https://www.academia.edu/9861893/Soft_Power_and_Cultural_Exchange_Assessing_the_Global_Influence_of_U.S._hosted_Higher_Educational_Exchange_Programs_Presented_at_ISA-Toronto_2014 (дата звернення: 26.10.2021).

86. Nye J. S. Get Smart: Combining Hard and “soft power” / J. S. Nye // Foreign Affairs. – 2009. – Vol. 88 (July/August). – 160-163 p.

87. Козин В. П «США и космос» веб-сайт. URL: <https://mgimo.ua/about/news/experts/ssha-i-kosmos-perekladyvanie-s-bolnoy-golovy-na-zdorovuyu/> (дата звернення: 27.10.2021).

88. Лика Мусина «Топ 7 космических держав» // веб-сайт. URL: <https://ictnews.uz/06/11/2018/top-7/> (дата звернення: 27.10.2021).

89. Шаклеина Т. А. Россия и США в новом мировом порядке. Дискусии в политико-академических сообществах России и США (1991-2002). - М.: Институт США и Канады РАН, 2002.

90. Попов Д. С. Цифровая дипломатия США в Центральной Азии // Институт стратегических исследований, 27 июня 2012. веб-сайт. URL: <http://riss.ua/analitics/2566>

91. Попов Д. С. Вашингтон ведет «Новый Шёлковый путь» в обход России и Китая // Российский институт стратегических исследований, 18 ноября 2015. веб-сайт. URL: <http://riss.ru/analitics/22989/>

92. Relatore Laureanda. Tesi di Laurea. Diplomazia culturale e politica culturale. веб-сайт. URL: www.ilsegnalibro.com/normativa/tesi_torcutti.pdf (дата звернення 01.11.2021).

93. Ржевська Н.Ф *Культурна дипломатія України: сучасний стан та перспективи*, 2018 веб-сайт. URL:

http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3377/3055 (дата звернення 15.11.2021).

94. The United Kingdom: Foreign Cultural Policy by Robin Baker . *WordPress Websites* веб-сайт. URL: <http://ics.leeds.ac.uk>. (дата звернення 17.11.2021).

95. Луцишин Г., Гончарук А. Особливості розвитку культурної дипломатії України в сучасних умовах. *Політичні науки*. 2017 веб-сайт. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/nov/6654/lucishin.pdf> (дата звернення 05.11.2021).

96. Грачевська Т.О Діяльність культурно-інформаційних центрів як компонента культурної дипломатії. *Grani*. 2016 веб-сайт. URL: file:///C:/Users/38098/Downloads/Grani_2016_2_6.pdf (дата звернення 18.09.2021).

97. Глібова, С.О. Діяльність культурних центрів як складова культурної політики Італії : *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. – Вип. 117, ч. II. – С. 55-60.

98. Культурна дипломатія України як відповідь на виклики часу: європейська складова. *Міністерство культури України*. 2015. веб-сайт. URL: http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2015/2015_culture2.pdf (дата звернення 17.09.2021).

99. Досвід функціонування європейських інститутів культурної дипломатії: висновки для України. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1649/> (дата звернення 21.05.2020).

100. Ravaglia C. L'italiano come risorsa per il Sistema Italia. Idee e sinergie per il futuro. Roma, *Italian culture on the Net*. 2014. веб-сайт. URL: <http://www.italicon.education/sites/default/files/seminario-ICoN.pdf> (дата звернення 11.10.2021).

101. Глібова С.О *Зовнішня культурна політика Італійської Республіки*, 2017. веб-сайт. URL:

http://shron1.chtyvo.org.ua/Hlibova_Svitlana/Zovnishnia_kulturna_polityka_Italiisko_i_Respubliky.pdf (дата звернення 11.10.2021).

102. Mangione S. Le comunita degli italiani all'estero e la lingua italiana/ Silvana Mangione // *L'italiano come risorsa per il Sistema Italia. Idee e sinergie per il futuro*. Atti del seminario organizzato dal Consorzio interuniversitario ICoN – Italian Culture on the Net. Roma, Palazzo San Macuto, 17 giugno 2014, a cura di Francesca Tolaini e Maria Teresa Lupia. – P. 78–82.

103. Public Diplomacy Council - official page // веб-сайт. URL: <https://www.publicdiplomacycouncil.org/about/mission-and-history/> (дата звернення 21.10.2021).

104. Федорова Изабелла Владимировна Современная публичная дипломатия США: проблемы и особенности развития // Манускрипт. 2020. №6. веб-сайт. URL: <https://cyberleninka.ua/article/n/sovremennaya-publichnaya-diplomatiya-ssha-problemy-i-osobennosti-razvitiya> (дата звернення 21.10.2021).

105. Nye J. S., Jr. Public Diplomacy and Soft Power // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. № 616. P. 94-109.

106. Dale H. Public Diplomacy 2.0: Where the U.S. Government Meets “New Media” веб-сайт. URL: // The Heritage Foundation. URL: https://www.heritage.org/global-politics/report/public-diplomacy-20-where-the-us-government-meetsnew-media#_ftn14 (дата звернення: 19.11.2021).

107. Seib P. Public Diplomacy in the Trump Era веб-сайт. URL: // HuffPost. URL: https://www.huffpost.com/entry/public-diplomacy-in-the-t_b_12947380 (дата звернення: 19.11.2021).

108. FY 2020 Congressional Budget Justification веб-сайт. URL: // USA Global Media. URL: https://www.usagm.gov/wp-content/uploads/2019/03/USAGMBudget_FY20_CBJ_3-15-19.pdf (дата звернення: 17.11.2021).

109. 2018 Comprehensive Annual Report on Public Diplomacy and International Broadcasting веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/05/2018-ACPD.pdf> (дата звернення: 19.11.2021).

110. Oprysko C. White House rips U.S.-funded outlet Voice of America in daily newsletter веб-сайт. URL: // Politico. URL: <https://www.politico.com/news/2020/04/10/white-house-attacks-voice-of-america-daily-newsletter-179191> (дата звернення: 19.10.2021).

111. Expo Unit веб-сайт. URL: // United States Department of State. URL: <https://www.state.gov/about-us-expo-unit/> (дата звернення: 16.11.2021).

112. Toosi N. Tillerson spurns \$80 million to counter ISIS, Russian propaganda веб-сайт. URL: // Politico. URL: <https://www.politico.com/story/2017/08/02/tillerson-isis-russia-propaganda-241218> (дата звернення: 17.11.2021).

113. Aisch G., Parlapiano A. Trump's Budget Cuts Some Agencies to Their Lowest Levels in Decades веб-сайт. URL: // The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2017/03/16/us/politics/trump-budget-cuts.html> (дата звернення: 19.11.2021).

114. Polyakova A., Fried D. Democratic Defense against Disinformation 2.0 веб-сайт. URL: <https://www.brookings>. (дата звернення: 19.11.2021).

115. The Creation of the Bureau of Global Public Affairs веб-сайт. URL: // United States Department of State. URL: <https://www.state.gov/the-creation-of-the-bureau-of-global-public-affairs/> (дата звернення: 07.09.2021).

116. Section 1078 of National Defense Authorization Act (NDAA) for Fiscal Year 2013 (Public Law 112-239 веб-сайт. URL: // SMITH-MUNDT Confront Propaganda. URL: <http://www.smithmundt.com/section-1078-of-national-defenseauthorization-act-ndaa-for-fiscal-year-2013-public-law-112-239/> (дата звернення: 04.10.2021).

117. Cull N. J. The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in US Public Diplomacy // International Studies Review. 2013. № 1. P. 123-139.

118. Women's Global Development and Prosperity Initiative // United States Department of State. веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/womens-global-development-and-prosperity-initiative/> (дата звернення: 03.11.2021).

119. State Department Launches the Academy for Women Entrepreneurs веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/state-department-launches-the-academy-for-women-entrepreneurs> (дата звернення: 06.11.2021).

120. Technology Engagement Team // United States Department of State. веб-сайт. URL: <https://www.state.gov/programs-technology-engagement-team/> (дата звернення: 24.11.2021).

121. Jan Melissen. The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations. веб-сайт. URL: http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf. (дата звернення: 24.11.2021).

122. Golan, Guy J., Sung-Un Yang, and Dennis F. Kinsey. International Public Relations and Public Diplomacy: Communication and Engagement. – New York: Peter Lang, 2015.

123. Rugh, William A. Front Line Public Diplomacy: How US Embassies Communicate with Foreign Publics. – New York: Palgrave Macmillan, 2016.

124. Rugh, William A. The Practice of Public Diplomacy: Confronting Challenges Abroad. Practice of Public Diplomacy. – New York: Palgrave Macmillan, 2013.

125. Schindler, Caitlin E. The Origins of Public Diplomacy in US Statecraft: Uncovering a Forgotten Tradition. – Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2018.

126. Sevin, Efe. Public Diplomacy and the Implementation of Foreign Policy in the US, Sweden and Turkey. – Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2017.

127. Snow, Nancy, and Philip M. Taylor. Routledge Handbook of Public Diplomacy. – New York: Routledge, 2009.

128. Snyder, J. United States and the Challenge of Public Diplomacy. – Palgrave Macmillan, 2016.

129. Trent, Deborah L. Nontraditional U.S. Public Diplomacy: Past, Present, and Future. – The Public Diplomacy Council, 2016.

130. Zaharna, R. S. Battles to Bridges: Us Strategic Communication and Public Diplomacy After 9/11. – Palgrave Macmillan, 2014.

131. Черненко Т. В. Сучасний вимір публічної дипломатії в системі стратегічних комунікацій. Стратегічні пріоритети. 2016. № 4. С. 64–71.

132. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України

133. United States International Communications Reform Act of 2015 (H. R. 2323) веб-сайт. URL: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2323/text>

134. The Evolution of American Public Diplomacy: Four Historical Insights. веб-сайт. URL : <https://www.state.gov/documents/organization/219025.pdf>

135. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України 2021-2025. веб-сайт. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>

136. Висоцький, О.Ю. (2020). Публічна дипломатія як форма нової пропаганди. Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної наукової конференції. 27-28 березня 2020 р., м.Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю.Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 11-13.